

ΣΙΑΤΙΣΤΙΝΑ

1

"Όνομα καὶ κτίσις τῆς πόλεως.

Ο ἀναγινώσκων τὴν πρὸ εἰκοσαετίας ἐκδοθεῖσαν «Ιστορίαν τῆς Σιατίστης» ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Ἰωάννου Ἀποστόλου¹ εὐλόγως θὰ ἀπορήσῃ διὰ τὴν εὐκολίαν, μὲ τὴν δόποιαν οὔτεος² ἀπέρριψε τὴν ἐκ τοῦ κουτσοβλαχικοῦ siate (=δίψα)³ ἐτυμολογίαν τοῦ δνόματος καὶ ἀντ' αὐτῆς ἐδέχθη τὴν «ἐκ τοῦ θέματος σέτσι τοῦ Σλαυϊκοῦ δήματος σέτσιαμ=χωρίζω, κόπτω, διαιρῶ καὶ τῆς τοπικῆς καταλήξεως —ιστα=Σέτσιστα=πόλις χωρισμένη δπως δύντως εἶναι—Γεράνεια—Χώρα»⁴ προσθέτων δτι τὴν δευτέραν ταύτην ἐτυμολογίαν θεωρεῖ «δρυμοτέραν καὶ μὲ κάποιαν ίστορικὴν βάσιν». Ἐξηγῶν δὲ τὴν γνώμην αὐτῷ προσθέτει: «”Ἄλλως τε καὶ πολλαὶ ἄλλαι πόλεις καὶ τοπωνυμίαι τῆς Μακεδονίας φέρουσι Σλαυϊκὴν δνομασίαν, διότι ἡ μεγάλη αὕτη ἔλληνικὴ χώρα λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς αὐτῆς θέσεως περιστρέφοντα πάσης ἀλλαγῆς ὑπέστη τὰς ἐπιδρομὰς καὶ ἐγκαταστάσεις τῶν βαρβάρων φύλων καὶ τὴν ἐξ αὐτῶν ἐπίδρασιν. Ταῦτα δὲ εἶναι τὰ μόνα ἵχνη τοῦ κατακλύσαντος τὴν Ἑλλάδα Σλαυϊσμοῦ: δνόματά τινα τοποθεσιῶν, ἐρείπια, πικραὶ ἀναμνήσεις καὶ ὑποθέσεις δραμάτων». Κατὰ ταῦτα δὲ Ἀποστόλου θεωρεῖ τὴν ἐκ τῆς σλαυϊκῆς ἐτυμολογίαν τοῦ δνόματος Σιάτιστα ὡς πιθανωτέραν καὶ ἔχουσαν ίστορικὴν βάσιν, διότι σχετίζει αὐτὴν πρὸς τὸ μέγα καὶ πολύπλοκον ζήτημα τῆς ἐγκαταστάσεως σλαυϊκῶν φύλων ἐν Ἑλλάδι καὶ τῶν ἀπαντώντων εἰς δρεινὰς κυρίως περιοχὰς σλαυϊκῆς προελεύσεως τοπωνυμίων. Δὲν ἔλαβεν διμως ὅπ' ὅψιν δτι τὸ ζήτημα τῶν σλαυϊκῶν ἐν Ἑλλάδι ἐγκαταστάσεων εἶναι εἰσέτι ἐπίμαχον καὶ δτι ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη, δτι ἀρχετὰ ἐκ τῶν βαρβαρικῶν φύλων, τῶν

¹ Ι. Ἀποστόλος, 'Η ιστορία τῆς Σιατίστης. 'Ἐν Ἀθήναις 1929. Βιβλιοχρισίας βλ. Βyz. -neugr. Jbb. 1930 σ. 520 ὑπὸ N. Βλάχου. Ἐφημερίς «Καστορία» (φύλλ. 17ης Αὐγούστου 1930 σ. 3) ὑπὸ «Προμηθέως». Ἀναγραφή: 'Ἐπετ. 'Εταιρ. βιβ. σπουδῶν τ. Z' (1930) σ. 419. Μακεδονικά τ. A' (1040) σ. 603.

² Η λ. ἐκ τοῦ λατ. sitis (=δίψα), δθεν καὶ τὰ ίταλ. sete (=δίψα) καὶ siti-bondo (=διψαλέος).

³ "Ἐνθ" ἀν. σ. 13. Παλαιότερον δὲ Ἀλέξιος Πάλλης ἐν Πανδώρᾳ τόμ. 9 (1858) σ. 178—9 ἔθεωρησε τὸ δνομα τῆς Σιατίστης ὡς σλαυϊκόν.

ἀναφερομένων ὑπὸ τῶν συναξαριστῶν ὡς σλαυϊκῶν, εἶναι πιθανῶς κου-
τσοβλαχικά, ἀνάμεικτα ἵσως μετὰ σλαυϊκῶν ἢ ὑποστάντα τὴν σλαυικὴν
ἐπίδρασιν, καὶ ὅτι δὲν εἶναι βέβαιον ὅτι ὅλα τὰ τοπωνύμια, τὰ φέροντα
σλαυϊκὴν μορφήν, ἐδόθησαν ὑπὸ Σλαύων, διότι εἶναι ἐνδεχόμενον φιρεῖς
αὐτῶν νὰ ἥσαν καὶ Κουτσόβλαχοι καὶ Ἀλβανοί, ὑποστάντες ἥδη βιορειό-
τερον τὴν ἐπίδρασιν τῶν Σλαύων.¹

Αντιθέτως πρὸς τὸν Ἀποστόλου δὲ ἀείμνηστος καθηγητὴς τοῦ Γυ-
μνασίου Σιατίστης Ἀθανάσιος Κανατσούλης εἰς μικρὰν αὐτοῦ διατριβὴν
δέχεται ὅτι : «Τῆς Σιατίστης τὸ πρῶτον μέρος Σιάτι εἶναι Λατινικὸν ἢ
Κουτσοβλαχικὸν σημαῖνον δίψαν, τόπον ἄνυδρον ἢ μέρος ὁχυρὸν Τουρκι-
στί.² Εἰς τὰ ἀρχαιότερα βιβλία τῆς πρώτης ἀπογραφῆς τῶν Τουρκῶν ἡ
Σιατίστα ὠνομάζετο Ἀρμούτ - κιοῦ ὡς τόπος γεμάτος ἀπὸ ἀρμούτιες =
ἄχλαδιές». ³ Μὴ γνωρίζων τὴν πηγήν, ἀπὸ τὴν ὅποιαν ἡρύσθη δὲ ἀείμνη-
στος Κανατσούλης τὴν περὶ τῆς δονομασίας Ἀρμούτ - κιοῦ πληροφορίαν,
δὲν εἶμαι εἰς θέσιν νὰ κρίνω ποῖος ἐκ τῶν δύο ἔχει ἄδικον, τοῦ ἀειμνή-
στου Ἀποστόλου θεωροῦντος τοῦτο ἀνακριβές. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ
παραδοσιαὶ αὐτῇ διετηρήθη καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, πολλῶν Σιατιστέων
ἀστειευμένων κάποτε καὶ χαρακτηριζόντων ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους ὡς «Ἀρ-
μούτ κιούδες». Υποθέτω ὅτι Ἱρόκειται μᾶλλον περὶ παρατσουκλίου,
ὡς ἐκ τῆς ἀφθονίας τοῦ δένδρου τούτου εἰς τὰ μέρη τῆς Σιατίστης, ὅπως
κατὰ τοὺς τελευταίους αἰώνας ἡ Σιατίστα ὡς ἐκ τοῦ πλούτου, τὸν ὅποιον
ἔφημιζετο ὅτι εἶχεν, ἔχαρακτηρίζετο ὑπὸ τῶν περιοίκων ὡς «Φλωροχώρι».
Πάντως μνεία τοιούτων ὀπωροφόρων δένδρων, λειψάνων τῆς πάλαι ποτὲ
ἀφθονίας αὐτῶν, γίνεται καὶ εἰς συγγράμματα ξένων περιηγητῶν, ὡς θὰ
ἴδωμεν κατωτέρω.

Ως πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς πόλεως δὲ Ἀποστόλου πιστεύει ὅτι ἡ κτίσις
αὐτῆς ἐγένετο κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΕ' αἰώνος, διφεύλεται δὲ εἰς τὴν ἐγκα-
τάστασιν πολυαριθμῶν Κονιάρων, δηλ. Τουρκῶν ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ
Ικονίου, ὑπὸ τοῦ Μουράτ τοῦ Α' εἰς τὰς πεδινὰς περιοχάς, ἔνεκα τῆς
ὅποιας οἱ Ἑλληνες κάτοικοι ἦναγκάσθησαν νὰ ἀποσυρθῶσιν εἰς τὴν ὁρει-
νὴν καὶ ὀχυρὰν τοποθεσίαν, ὅπου σήμερον κεῖται ἡ πόλις.⁴ Δὲν ἀναφέρει

¹ Περὶ τούτων πρβλ. Στ. Π. Κυριακίδος, Θεσσαλονίκια μελετήματα. Θεσσαλονίκη, 1939, σ. 38 κ.έ. ²Ως πρὸς τὰ σλαυογανῆ τοπωνύμια πρβλ. καὶ τὴν λίσταν διδαχτικὴν βιβλιογραφίαν τοῦ βιβλίου τοῦ Μαχ V a s t e r, Die Slaven in Griechenland ὑπὸ τοῦ Δ. Α. Ζακυθηνοῦ ἐν Νέᾳ Ἐστίᾳ τ. 35 (1944) σ. 485—490, 536—542 ὑπὸ τὸν τίτλον: Οἱ Σλάβοι ἐν Ἑλλάδι καὶ αἱ σλαβικαὶ τοπωνυμίαι.

² Προσφανῶς ἔννοει τὴν τουρκικὴν λέξιν σέτ, ἡ ὅποια δηλοῖ τὸν φράκτην,
κατόπιν δὲ καὶ τὸ ὀχύρωμα.

³ Ἡμερολόγιον τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας. Κοζάνη 1934, σ. 158.

⁴ Ι. Ἀποστόλος, "Ἐνθ' ἀν. σ. 10 κέ.

δμως ἀν τὰ λεγόμενα ὑπ' αὐτοῦ στηρίζονται εἰς τοπικὴν προφορικὴν ἥ γραπτὴν παράδοσιν ἢ εἶναι ἴδιακαί του γνῶμαι καὶ συμπεράσματα.

Νομίζομεν διτὶ ἀντὶ τῶν ἀμφιβόλων ἐτυμολογιῶν καὶ τῶν ὑποθετικῶν κτίσεων πολὺ περισσότερον χρήσιμος διὰ τὴν πραγματικὴν ἰστορίαν τῆς πόλεως θὰ ἔτοι ἡ συγκέντρωσις τῶν ὑπαρχουσῶν περὶ αὐτῆς παλαιοτέρων πληροφοριῶν. Καὶ ὑπάρχουν τοιαῦται, αἵ δοποῖαι δμως ἢ ἔμειναν ἄγνωστοι εἰς τὸν Ἀποστόλου ἢ ἀνεπαρκῶς ἔξεμεταλλεύθη οὗτος αὐτάς. Κατωτέρω παραθέτομεν χάριν τῶν φιλιστόρων Σιατιστέων πλήρεις τὰς πληροφορίας, τὰς δοποίας παρέχουν περὶ τῆς Σιατίστης δυὸς ἐπιφανείς περιηγηταί, δὲ Ἀγγλος Γουλιέλμος Μαρτῖνος Λῆκ καὶ δὲ Γάλλος Πουκεβίλ.

WILLIAM MARTIN LEAKE

Κατὰ τὸ ἔτος 1805 ἡ Σιάτιστα ἐδέχθη τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ γνωστοῦ Ἀγγλου στρατιωτικοῦ W. Martin Leake, τοῦ περιηγηθέντος μεταξὺ ἀλλων καὶ τὴν Βόρειον Ἑλλάδα. Ἡ δόδος, τὴν δοποίαν οὗτος ἡκολούθησεν, ἔτοι ἡ ἄγουσα ἐκ Γρεβενῶν εἰς Σιάτισταν, ἡ δοποία τὸν ὠδηγήσεν εἰς ἐν χάνι παρὰ τὸ γνωστὸν ἐπὶ τοῦ Ἀλιάκμονος «Γεφῦρι τοῦ Πασᾶ». Τὰ περαιτέρω ἀφηγεῖται διαπορεψής "Ἀγγλος δῶς ἔξης".¹

Περὶ τὴν 10.15' ὥραν ἀφήνομεν τὸ χάνι καὶ διαβαίνομεν τὸν ποταμὸν ἐν τέταρτον τοῦ μιλίου ἐπάνω ἀπὸ τὴν γέφυραν. Ἀφήνοντες ἀμέσως μετὰ ταῦτα ποδὸς τὰ δεξιά μας τὴν ποδὸς τὰ Βέντζια καὶ τὰ Σέοβια ἀγουοαν, ἀνερχόμεθα τὴν πλαγιὰν τοῦ δρούς τῆς Σιατίστης, ἔχοντες ὀλίγον ποδὸς τὰ ἀριστερά μας τὸ τουρκικὸν χωρίον Γιάνκοβη.² Διὰ μέσου ἀνοίγματος μεταξὺ τοῦ δρούς τῆς Σιατίστης καὶ τοῦ Βουργίνου διακρίνεται τὸ δρος τῆς Βεροίας, τὸ ἱράκιον Βέρωμον.³ Αμέσως μετὰ ταῦτα εἰσερχόμεθα εἰς τὰ ἀμπέλια τῆς Σιατίστης, ἀναρριχηθέντες δέ ἐνα ἀπόκρημνον λόφον, ἀφινούμεθα περὶ τὴν 11 45' εἰς τὴν κυρίαν συνοικίαν, ἡ δοποία δνομάζεται Χώρα.⁴ Κατόπιν ὀλίγης χρονοτριβῆς,⁵ μᾶς στέλλουν εἰς τὴν κάτω συνοικίαν, ἡ δοποία δνομάζεται Γεράνεια,⁶ διὰ νὰ μᾶς ὀδηγήσουν καὶ πάλιν εἰς τὴν Χώραν εἰς τὸ σπίτι τοῦ Κυρ N.,⁶

¹ William Martin Leake, Travels in Northern Greece. London 1835, τόμ. Α' σελ. 305 314.

² Ἐπ' ἐσχάτων μετωνομάσθη Μεσοπόταμον. Τῶν αὐτόθι ἐγκατασταθέντων ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας Ἐλλήνων προσφύγων εὑρόντων τὸ χωρίον τοῦτο ἀιατάλληλον, ἡ ἔκτασίς του περιῆλθεν εἰς τὴν Σιάτισταν. ³ Ἐν τῷ κειμένῳ ἐλληνιστί: ἡ Χώρα.

⁴ Καὶ ἐν σελ. 324 δὲ Λῆκ σημειώνει διτὶ τὰς ἴδιας συνήντησε δυσκολίας ἔξειργεσις καταλύματος εἰς Μέτσοβον καὶ Καστορίαν, καίτοι πρός τὸν ἀρχοντα τῆς τελευταίας κ. τ. κ. εἰχε συστατικὴν ἐπιστολὴν ἐκ μέρους τοῦ Σιατιστέως Κυρ N.

⁵ Ἐν τῷ κειμένῳ ἐλληνιστί: γιεράνη.

⁶ Πρόκειται ἀσφαλῶς ἐνταῦθα περὶ τοῦ μετέπειτα προεστοῦ καὶ μεγάλου ἥρωος τῆς Σιατίστης Γεωργίου Νιόπλιου. Γενάρχης τῆς οἰκογενείας ταύτης ὑπῆρξεν ὁ πολὺς

ένδος ἐκ τῶν ἀρχόντων καὶ ἀνεψιοῦ τοῦ μητροπολίτου Σιατίστης,¹ τοῦ ὅποίου ἡ συνήθης κατοικία εὑρίσκεται ἐνταῦθα,² ἀλλ' ἐπὶ τοῦ παρόντος διατρίβει οὕτος εἰς τὴν Σέλισταν.³ Ὁ τίτλος του εἶναι Μητροπολίτης Σισανίου καὶ Σιατίστης,⁴ τῆς ὅποιας τὸ ὄνομα κοινῶς προφέρεται Shatsta.

Ζωσιμᾶς, χρηματίσας ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος ἐπὶ δύο περιόδους καὶ ἐναλλάξ μητροπολίτης Σιατίστης ἐπὶ μίαν ὀλόκληρον ἔξηκονταετίαν (†1746). Τοῦ Ζωσιμᾶ τούτου, ἐγγάμου ὄντος πρότερον, ἀντάξιος τοῦ ὑπῆρχεν ὁ Γεώργιος Ρούσης, ὅστις διετέλεσε κατὰ τὸ 1734 ἀντιπρότανις καὶ σύνδικος τοῦ ὄνομαστοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Παταβίου (βλ. Κ. Δ. Μέρτζιον, Μνημεῖα μακεδονικῆς ἴστορίας. Θεσσαλονίκη 1947, σελ. 256 σημ. 2). Ἀντίγραφον τοῦ προσφωνητικοῦ λόγου κατὰ τὴν ἀνάρρησίν του μοῦ είχε στείλει πρὸ πολλῶν ἐτῶν ὁ γραμματεὺς τῆς κοινότητος Σιατίστης καὶ καλός μου φίλος κ. Ἀναστάσιος Μ. Σαμαρᾶς ἔκ τινος παλαιοῦ φυλλαδίου, σφιχομένου εἰσέτι ἐν Σιατίστῃ. Πανομοιότερον τῆς προμετωπίδος τοῦ φυλλαδίου τούτου περιελήφθη μετὰ ταῦτα εἰς Ν. Π. Δελταλῆ, Ἀναμνηστικὴ εἰκονογραφημένη ἔκδοσις Παύλου Χαφίση. Κοζάνη 1935 σελ. 33α'. Τὸ κείμενον, ἀπηλλαγμένον τῶν συνήθων σολοικισμῶν τῆς ἐποχῆς ἔκεινης, ἔδημοισεύθη ἐπίσης ἐν τῷ μεταξὺ ὑπὸ τοῦ κ. Γεωργ. Γκανούλη εἰς τὸ «Ἡμερολόγιον τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας» (Κοζάνη 1936, σελ. 49 - 55) Ὡς ἐκ τῆς πολυμαθείας τοῦ ἀνδρὸς τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος Πανεπιστήμιον ἀπένειμεν εἰς αὐτὸν τὸν τίτλον τοῦ εὐγενοῦς nobilis, ἐκ παραφθορᾶς τοῦ ὅποιου προηλθε τὸ ἐπίθετον ΝΙΟΠΛΙΟΣ, ὑπὸ τὸ ὅποιον ἦσαν ἔκτοτε γνωστοὶ οἱ ἀπόγονοι τῆς περικλεοῦς ταύτης οἰκογενείας. Υἱὸς τοῦ Γεωργίου Ρούση ὑπῆρξεν ὁ Ἰωάννης Νιόπλιος, περὶ τοῦ ὅποιου γνωρίζομεν ἐξ ἐπιστολῆς τῆς συζύγου του πρὸς τὸν ἥδη μνημονευθέντα Κοζανίτην ἱερέα καὶ λόγιον Χαρούσιον Μεγδάνην, ἀσκοῦντα ὠσαύτως ἐπιτυχῶς καὶ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἱεροῦ, ὅτι ἦτο βαρέως ἀσθενῆς κατὰ τὸ 1811 (βλ. Μακεδονικὰ τόμ. Α' σελ. 317). Υἱὸς τοῦ Ἰωάννου τούτου ἦτο ὁ περὶ οὗ ἐνταῦθα ὁ λόγος Γεώργιος Νιόπλιος, ίδιοχειρον ἐπιστολὴν τοῦ ὅποιον κατέχει ἡ Βιβλιοθήκη τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (βλ. Ἀντ. Σιγάλα, Ἀγχεῖα καὶ Βιβλιοθήκαι Λυτικῆς Μακεδονίας. Θεσσαλονίκη 1939, σελ. 176 ἀριθ. 33).

¹ Ἀγγωστον ἀν ὁ περὶ οὗ ἐνταῦθα ὁ λόγος μητροπολίτης ἦτο θεῖος πρὸς πατρὸς ἡ πρὸς μητρὸς τοῦ Γεωργίου Νιόπλιου.

² Μαζὶ μὲ τὸ μητροπολιτικὸν μέγαρον τῆς Σιατίστης κατεστράφη κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς προσφάτου κατοχῆς ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν καὶ ὁ αὐτόθι ἀποκείμενος παλαιός κῶδις τοῦ Ζωσιμᾶ. Ἐπ' ἐσχάτων ἐγένετο ἀνέγερσις νέου, ἐτὶ μεγαλοπρεπεστέρου μεγάρου, δαπάναις τῶν ἀπανταχοῦ Σιατίστων καὶ ίδιᾳ τῶν ἐν Ἀμερικῇ διαβιούντων.

³ Περὶ τῆς ὡραίας ταύτης κωμοπόλεως ἔγραψεν αὐτοτελῆ μονογραφίαν ὁ κ. Φωτόπουλος, τὴν ὅποιαν δὲν είδον.

⁴ Ἐν ὑποσημειώσει ἐλληνιστί: τοῦ Σισανίου καὶ τῆς Σατίστης, or Σιατίστης. Πότε ἐγένετο ἡ μετάθεσις τῆς ἔδρας ἐκ Σισανίου εἰς Σιατίσταν δὲν είναι ἀκριβῶς γνωστόν. Ἐκ διαιρόσων διωριαὶ περιστατικῶν γνωρίζομεν ὅτι τῆς μεταθέσεως ταύτης προηγήθη ἡ καταστροφὴ τῆς ὡραίας κωμοπόλεως καὶ ἡ θανάτωσις τοῦ μητροπολίτου αὐτῆς. Αἱ περὶ τοῦ τρόπου τοῦ θυνάτου αὐτοῦ παραδόσεις είναι δύο. Ἡ μία τὸν θέλει αρεμασθέντα εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Μητροπόλεως, ἡ ἀλλη τὸν θέλει σφαγέντα ἔξωθεν τῆς πόλεως εἰς θέσιν τινά, γνωστὴν καὶ σήμερον ἀκόμη ὑπὸ τὸ ὄνομα «δεσπότης». Ὁ ἀείμινης καθηγητῆς τοῦ Γυμνασίου Σιατίστης Αθ. Κανατσούλης (βλ. Ἡμερολόγιον Δυτικῆς Μακεδονίας. Κοζάνη 1934, σελ. 157) θέτει τὴν μετάθεσιν τῆς ἔδρας μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1510 - 1659. Ὁ Νικ. Ἀθανασιάδης ἐξ ἄλλου (βλ. Ἡμερολ.

¹ Υπάγεται υπό τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἀχρίδος.¹

Ἡ πόλις, ἡτις ἔχει περὶ τὰ 500 σπίτια, εἶναι ἐκτισμένη ἐπὶ στενῆς ἐπιφανείας μεταξὺ τῶν ἄνω καὶ κάτω κορυφῶν ἐνδὲ ὑψηλοῦ καὶ ἀπορθήμανος δρους, υπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ δποίου ἀπλώνεται μεγάλη ἔκτασις ἀπὸ ἀμπέλια. Ἀπὸ τὸ προϊὸν αὐτὸν οἱ Σιατιστεῖς κατασκευάζουν ἐν εἶδος κρασιοῦ ἐκ τῶν ἀρίστων τῆς Ρουμελίας,² τὸ δποῖον πωλεῖται εἰς εὐρεῖαν ἔκτασιν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν, ἀλλὰ σπανίως ἀποστέλλεται εἰς τὴν Ἡπειρον λόγῳ τῶν δυσκολιῶν τῆς διαμετακομίσεως διὰ τῆς Πίνδου. Τὸ κρασὶ εἶναι τεσσάρων εἰδῶν 1) Τὸ ἡλιασμένον³ ἢ ἡλιοστεγγωμένον, μῆγμα ἀσπρῶν καὶ κόκκινων σταφυλιῶν ἐκτιθεμένων ἐπὶ δικτῷ ἡμέρας εἰς τὸν ἡλιον ἢ καὶ ἐναποτιθεμένων εἰς σκεπασμένην συσκευὴν ἐπὶ ἐξ ἑβδομάδας, κατόπιν τῶν δποίων τὸ προϊὸν γίνεται ἀσπρὸ γλυκὸ κρασὶ δυνατῆς οὐσίας καὶ ὑψηλῆς γεύσεως. 2) Ἐνα ξηρὸ ἀσπρὸ κρασί. 3) Ἐνα ξηρὸ κόκκινο κρασί. 4) Τὸ ἀψιθινό⁴, ἢ κρασὶ ἀψινθίου, δπερ κατασκευάζεται ὁσαύτως καὶ εἰς ἀλλὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ τὸ δποῖον ἡδύνεται ἀπὸ γένη ἀρτεμισίων, τὰ δποῖα τοποθετοῦν ἀνάμεσα εἰς τὰ σταφύλια, ὅταν τὰ πατοῦν. Τὸ κρασὶ τοῦτο εἶναι γλυκὺν καὶ εὐγενοτότερον, ἀλλ’ ὅχι καὶ τὸ καλύτερον διὰ τὸ ἀψινθίον. Οἱ Σιατιστεῖς⁵ φυλάγονταν τὸ κρασὶ των τοίᾳ, τέσσαρα, πέντε, κάποιε δὲ καὶ περισσότερα χορύνια. Ὁ κάθε μεγαλονοικοκύρης ἔχει ἕνα σταφυλοπατηῆρι, ὑπάρχοντα δὲ κατώγεια εἰς ὅλα τὰ μεγαλύτερα σπίτια μὲ τὰ βαγένια καλαισθητικᾶς ἀραδιασμένα, δπως καὶ εἰς τὴν πεπολιτισμένην Εὐρώπην. Τὸ ἀριστο κρασὶ παράγεται εἰς τὰ πετρώδη μέρη. Ἐφέτος (1805) τὸ σταφύλια δὲν ἔφθασαν τὸ πλῆρες μέγεθός των ἔνεκα τῆς ἀνομβοίας καὶ δ τούγος ἀναμένεται καλὸς μὲν εἰς ποιότητα, ἀλλὰ μικρὸς εἰς ποσότητα. Ἀρκετὰ ἔξεπλάγητ, ὅταν παρετήρησα σημεῖα ξηρασίας εἰς τὴν ἐμφάνισιν τῶν ἀμπελιῶν,⁶ τοῦ κλίματος διτος πολὺ δια-

Δυτ. Μακεδονίας 1937, σελ. 104) τὴν πιστογήν τῆς πόλεως καὶ τὸν διασκορπισμὸν τῶν κατοίκων αὐτῆς εἰς Σιάτισταν, Κοζάνην καὶ Βλάστην ἀνάγει εἰς τὸ 1550 καὶ ἐντεῦθεν. Ἀρα ἡ κατυστροφὴ τῆς πόλεως θά ἐγένετο πρὸς ἐκδίκησιν διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς τουρκικῆς ἀρμάδος εἰς τὴν πρείφημον ναυμαχίαν τῆς Ναυπάκτου κατὰ τὸ ἔτος 1571, δπότε ἐπηκολούθησαν τρομεραὶ σφαγαὶ ἐν Μακεδονίᾳ, τῶν θυμάτων ἀνελθόντων εἰς 30.000 ψυχάς.

¹ Βλ. σχετικά ἔγγραφα μετὰ κριτικῶν σχολίων ὑπὸ Διον. Ζακυνθηνοῦ εἰς Μακεδονικὰ Α' σελ. 429 ἔξ. Αὐτόθι καὶ πλουσία βιβλιογραφία.

² Ἡ λέξις προοήλθεν ἐκ τοῦ τουρκικοῦ Ρούμ· Ἰλλί = χώρα τῶν Ἑλλήνων. Ἐπομένως ἀναφέρεται εἰς τὸ πλείστον μέρος τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου καὶ ὅχι εἰς τὴν γνωστὴν Ρούμελην τῆς Στερεάς Ἑλλάδος.

³ Ἐν τῷ κειμένῳ ἐλληνιστί : ἡλιομένον.

⁴ Ἡ λέξις ἐλληνιστί : ἐν τῷ κειμένῳ.

⁵ Ἐν ὑποσημειώσει ἐλληνιστί : οἱ Σιατιστάνοι.

⁶ Ὁ ἐπάρσιος περιονόσπορος, ὅστις ἔκαμε περὶ τὸ 1927-8 θραύσιν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, ἐπήνεγκε γενικὴν καταστροφὴν καὶ εἰς τὰ ἀμπέλια τῆς Σιατίστης.

φορετικοῦ εἰς τὴν Ἡπειρον. Τοῦτο ἀποδεικνύει τὴν μεγάλην διαφορὰν τῆς ἀτμοσφαιρίδας μεταξὺ τῶν ἔνθεν κάκεῖθεν μερῶν τῆς Πίνδου.

Ἐκτὸς τοῦ οίνου οἱ Σιατιστεῖς δύνανται νὰ καυχηθῶσι καὶ διὰ τὸ ἔξιχον πρόβειον υρέας, ἐπειδὴ τὰ πρόβατά των τρέφονται μὲ τὸ ἀπαλὸ χόρτο, ποὺ παράγει τὸ βουνό των, δπερ περιέχει ἀσφεστόλιθον, ὃς ἐπίσης καὶ διὰ τὴν ἀφθονίαν κυνηγίουν. Οἱ λαγοὶ κατατοῦν κάποτε ἐνοχλητικοί, ὅντες εἰς τόσον μεγάλην ἀφθονίαν, ὥστε, ὅταν ἡ χιὼν σκεπάζῃ τὰ ἀμπέλια, ὅπως συμβαίνει ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας κατὰ τὸν χειμῶνα, κοινὴ εἶναι ἡ συνήθεια νὰ πηγαίνουν κυνηγῶντας τους χωρὶς σκύλους καὶ νὰ τοὺς φονεύουν μὲ ξυλάκια, καθὼς εἶναι ρηστικὸν καὶ ἀδύνατον νὰ τρέξουν. Εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἐποχῆς παρέχουν καλὸν κυνηγίον, δπερ εἶναι κοινὴ διασκέδασις τῶν Σιατιστών. Οὕτε ἐδῶ οὕτε εἰς κανὲν ἄλλο μέρος τῆς Ἑλλάδος εἶδα τοὺς ἀνθρώπους ἔξουκειαμένους μὲ τὸν τρόπον, ποὺ φονεύουν ἡμεῖς τὰς πέρδικας κατὰ τὴν πτῆσιν. Πρόγματα τὰ πτηνὰ αὐτά, γέρους κοκκυνοπόδων, εἶναι μεγαλύτερα καὶ ἀγριωτέρα ἀπὸ τὰ ἴδια μας, πετοῦν δὲ καὶ μακρύτερα καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν εἶναι εὔκολον νὰ τὰ σκοπεύσουν. Κοινὴ εἶναι ἡ συνήθεια εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ τὰ συλλαμβάνουν μὲ παγίδας, ἀλλὰ σπανίως ἐμφανίζονται πρός πωλησιν εἰς τὴν ἀγοράν. Ἡ ἀφθονία των εἶναι μεγαλυτέρα εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἡπειρον ἀπὸ τὴν νότιον Ἑλλάδα.

Σχεδὸν δλαι αἱ οἰκογένειαι τῆς Σιατιστῆς ἔχουν ἀνὰ ἓν μέλος των διατρίβον ἢ ἐμπορευόμενον εἰς τὴν Ἰταλίαν,¹ τὴν Οὐγγαρίαν,² τὴν Αὐστρίαν³ ἢ ἄλλα μέρη τῆς Γερμανίας, ἐκ δὲ τῶν γεροντοτέρων ἐλάχιστοι εἶναι ἐκεῖνοι, οἱ δποῖοι δὲν ἔζησαν δέκα ἢ δώδεκα χρόνια τῆς ζωῆς των εἰς μίαν ἐκ

Φύτευσις μερικῶν ἐξ αὐτῶν δι' ἀμερικανικῶν κλημάτων δὲν ἔσχε μέχρι σήμερον τὴν ἀναμενομένην ἀπόδοσιν.

¹ Βλ. ἔγγραφα σχετικὰ μὲ τὸ ἐμπόριον τῶν Σιατιστῶν μετὰ τῆς Βενετίας κατὰ τὸν 17ον καὶ 18ον αἰῶνα εἰς Κ. Δ. Μέρος ζειού, ἔνθ' ἀν. σελ. 231 κέξ.

² Μὲ τὴν καθόλου δρᾶσιν τῶν Μακεδόνων ἐν Οὐγγαρίᾳ ἡσχολήθησαν ἐπ' ἐσχάτων καὶ ἔξεχοντες Οὐγγροὶ ἐπιστήμονες, προεξάρχοντος τοῦ Moravcsik, διευθυντοῦ τῶν «Οὐγγροελληνικῶν μελετῶν». Εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἐκδόσεων τούτων ἐπιφανῆ κατέχει θέσιν μία μονογραφία περὶ τῆς πολυσχιδοῦς δράσεως Σιατιστώς; γραφεῖσα εἰς ἄπταιστον ἐλληνικὴν ὑπὸ τοῦ Οὐγγρου ὑφηγητοῦ Ἀνδρέου Horvath, 'Η ζωὴ καὶ τὰ ἔψη τοῦ Γεωργίου Ζαβίρα. Budapest 1937.

³ Περὶ τῆς δράσεως τῶν Μακεδόνων εἰς τὴν Αὐστροουγγαρίαν κτλ. διέλαβον καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων ἀρχετοί. Ἐκτὸς τῶν γραφέντων ὑπὸ τοῦ Σπ. Λάμπου, βλ. καὶ Σωφρονίου Εὐστρατιάδου, 'Ο ἐν Βιέννῃ Ναὸς τοῦ Ἀγίου Γεωργίου καὶ ἡ Κοινότης τῶν Ἑλλήνων Ὁθωμανῶν ὑπηκόων. 'Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1913, Νικολάοι Π. Δελιαλῆ, 'Αναμνηστικὴ εἰκονογραφημένη ἔκδοσις Παύλου Χαρίση. Κοζάνη 1935, Θεοδώρου Μ. Νάτσινα, Οἱ Μακεδόνες πραγματευτάδες εἰς χώρας Αὐστρίας καὶ Οὐγγαρίας. Θεσσαλονίκη 1939.

τῶν χωρῶν τούτων.¹ Ἡ γεωμανικὴ γλῶσσα δημιλεῖται γενικῶς ὅσον σχεδὸν καὶ ἡ Ἱταλικὴ. Τὰ σπίτια εἶναι εὐπρεπῆ (εὐρύχωρα), καθαρὰ καὶ καλῶς ἐπιπλωμένα, ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι, οἱ πλέον περίεργοι εἰς τὰ τραπέζια των ἀπὸ ὅσους συνήντησα εἰς τὴν Ἑλλάδα.² Τοῦτο, δῆπος μὲν ἐπληροφόρησεν ὁ ἔμμισθος ἵατρὸς τοῦ μέρους, εἶναι ἡ μόνη πηγὴ ἀσθενείας· τόσον ὑγιεινὸς εἶναι δὲ ἀλλοί καὶ ἡ τοποθεσία. Πίνουν δημως, παρετήρησε, μᾶλλον πολὺ ἀπὸ τὸ ὕδατον κρασί των, καὶ ὃς παράδειγμα ἀνέφερεν ὅτι εἰς ἐκ τῶν ἀσθενῶν τον ἀποδημήσκει ἥδη ἐξ αἰτίας τραύματός τυνος, τὸ δποῖον ἓπεστη καταπεσόν ἐκ τοῦ ἵππου τον κατόπιν τουαντης τρυφῆς. Ὁ ἵατρὸς οὗτος, τοῦ δποίον τὸ δνομα εἶναι Paul Renaud, εἶναι υῖδος ἑνὸς Γάλλου ἀκολούθου τοῦ Ἀγγλικοῦ Προξενείου ἐν Ζαχύνθῳ.³ Ὁ ἀδελφός του εἶναι νῦν κομμισάριος τῆς νήσου ταύτης, τρίτος δὲ ἀδελφός του διετέλεσεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ἀγγλίας εἰς τὰς Ἀνατολικὰς Ἰνδίας, ἀνελθὼν καὶ εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ πρόστιος ἐν Busra. Πάντα ταῦτα ἥσαν καθ' ὅλοκληρίαν ἄγγωστα εἰς αὐτόν, ἐπειδή γράψας πρό τινων ἐτῶν εἰς αὐτοὺς καὶ μὴ λαβὼν ἀπάντησιν, ἤγγονει τὴν τύχην ἀμφιτέρων.

Οἱ Σιατιστεῖς παραπονοῦνται δριμύτατα διὰ τὰς καταπιέσεις τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Λέγοντες δὲ, μὴ εὐχαριστημένος ἀπὸ τὰς ληστείας, ποὺ διαπράττει εἰς βάρος τῶν ἔχόντων, ρίπτει εἰς τὰς φυλακὰς καὶ τοὺς μὴ ἔχοντας καὶ οὕτως ἐπιτυγχάνει κάποτε νὰ ἐκβιάζῃ τὸν συγγενεῖς αὐτῶν. Οἱ τακτικοὶ καὶ ἐκτακτοὶ φόροι ἀνέρχονται εἰς πεντακόσια πονγγία ἐτησίως,⁴ ἐκπός τῶν 4000 γροσίων, ποὺ προσφέρει εἰς δύο δόσεις, ἥτοι 2000 ἀνὰ ἐκάστην ἔξαμηνίαν, δὲ Μητροπολίτης εἰς τὸν Βεζίρην. Ἡ πρᾶξις αὕτη ἔχακολονθεῖ ἐπὶ δλόκληρα δώδεκα ἔτη.⁵ Ὁπως οἱ Καλλαρυτιῶτες,⁶ οὕτω καὶ οἱ Σιατιστεῖς ἔξηραγκά-

¹ Πλὴν τῶν χωρῶν τούτων, πλεῖστοι ὅσοι Σιατιστεῖς ἐμπορεύοντο κατὰ τοὺς παρελθόντας αἰῶνας ἐν Κοζάνῃ, Καστοριᾷ, Τυρνάβῳ, Λαφίσῃ, Ἰωαννίνοις, Θεσσαλονίκῃ, Σέρραις, Δράμᾳ, Καβάλῃ, Στενιμάχῳ, Φιλιππούπολει, Ἀδριανούπολει, Κωνσταντινούπολει, Σόφιᾳ, Νύσσῃ, Βελιγραδίῳ κλπ. Τοῦτο προκύπτει ἀλανθάστως ἐκ τοῦ παλαιοῦ κώδικος τῆς Μητροπόλεως Σιατίστης, ἀντίγραφον τοῦ δποίου κατέχει δὲ κ. Μιχ. Ἀθ. Καλινδέρης (Σημειώματα ίστορικὰ ἐκ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας. Πτολεμαῖς 1939 σελ. 9).

² Υπονοεῖται ἵσως κάποια κακὴ συνήθεια, δῆπος ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας τρώγουν ἀπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν μεγάλην πιατέλαν, ἥτις ἔξελιπεν ἥδη πρὸ πολλοῦ.

³ Πότε καὶ ὑπὸ ποίας συνήκας ἐγκατεστάθη εἰς Σιάτισταν καὶ ἔως πότε ποκέμεινεν αὐτόθι δὲ περὶ οὐ ἐνταῦθα δὲ λόγος Γάλλος ἐπιστήμων δὲν μῆς εἶναι γιαστόν.

⁴ Δοδέντες δὲ ἔκαστον πονγγί (=σακχοῦλα) περιεῖχε 500 ἀσπρα, ἐπειταὶ δὲ τὸ ποσόν, τὸ δποῖον ἐπλήρωναν cί Σιατιστεῖς εἰς τὸν Ἀλῆ Πασᾶν, ἀνήρχετο εἰς 250.000 ἀσπρα ἐτησίως.

⁵ Ἡ Αρα ἡ καταβολὴ τῶν φόρων ἥρχισε κατὰ τὸ ἔτος 1793. Διὰ νὸ γίνη δημως τοῦτο, ἡ Σιάτιστα ἔπειτε νὰ είχε πεφιέλθει εἰς τὰς χειρας τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ἐν ἡ δύο χρόνια ἐνωρίτερον.

⁶ Πρόκειται ἀσφαλῶς ἐνταῦθα περὶ τῶν κατοίκων τῆς δημωνύμου ἡπειρωτικῆς

οὐδησαν τελευταίως νὰ χορηγήσουν ἐργάτας καὶ ζῶα ξιὰ τὸ κάστρον τοῦ Σουλίου.¹ Όσάκις δὲ Ἀλῆς περιοδεύει εἰς τὰ μέρη τῆς περιφερείας ταύτης, οὐδέποτε παραλείπει νὰ ἐπισκεφθῇ τὸ μέρος τοῦτο. Οἱ ἄρχοντες συνήθως τὸν συναρτοῦν εἰς τὴν πεδιάδα καὶ τοῦ προσφέρουν κάπου εἴκοσι πονγγιά,² παρακαλῶντας τὸν νὰ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν. Λαμβάνει τὰ δῶρα μὲ χαιρόγελο, ὑπόσχεται δὲν θὰ φέρῃ τοὺς φίλους του εἰς δυσκολίαν, κατόπιν ἔρχεται πλησιέστερον, τοὺς πληροφορεῖ δὲν ζωτιροφίαι δὲν ἡμπιοροῦν νὰ ἐπιτευχθοῦν εἰς τὴν πεδιάδα καὶ ἀφ' οὗ λάβῃ τὰς προμηθείας μὲ τὴν ὑπόσχεσιν, δὲν δὲν θὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν, καταλύει εἰς αὐτὴν ἐπὶ μίαν ἥ καὶ περισσοτέρας ἡμέρας μὲ δλόκληρον τὴν ἀκολουθίαν του καὶ δὲν ἀπομακρύνεται, μέχρις δὲν λάβῃ καὶ νέον φιλοδώρημα. Κατὰ τὰς περιοδείας του ταύτας περιμέρει κάπι ἀπὸ κάθε χωρίον, δέχεται δὲ ἀκόμη καὶ τὰς μικροτάτας ἀτομικὰς προσφοράς Τὸ δραίον τοῦτο παράδειγμα δὲν παραλείπουν νὰ ἀκολουθήσουν καὶ οἱ υἱοί του, δοσάκις ταξιδεύονταν καὶ αὐτοί. Ἐπειδὴ δὲν τολμᾶ νὰ ἀσκήσῃ τὸ εἶδος αὐτὸς τῶν καταπιέσεων εἰς τὴν Ἀλβανίαν, αἱ ἀνατολικῶς τοῦ Πίνδου περιφέρειαι ὑποφέρουν περισσότερον. Οὕτε λοιμός, ἀλλ' οὕτε καὶ λιμός τρομάζει τοὺς πτωχοὺς ἐντοπίους τόσον, δοσοὶ ἥ ἀφίξις μικρῶν τεμαχίων ἐξ ἀκατεργάτου χάρτου πακογραμμένων μὲ ἐλληνικοὺς χαρακτῆρας καὶ ἐσφραγισμένων μὲ τὴν γνωστὴν μικρὰν σφραγίδα, ἥ δποία κάμνει τὴν Ἡπειρον, τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν νὰ τρέμουν. Ἐνίστε τὰ ἔγγραφα ταῦτα περιέχουν

κωμοπόλεως καὶ ὅχι περὶ τῶν λεγομένων ἐπὶ Τουρκίας Καϊλαρίων (νῦν Πτολεμαΐδης) τῆς Μακεδονίας.

¹ Τοῦτο δίδει κάποιαν ὑπόστασιν εἰς τὴν παράδοσιν περὶ μετοικεσίας Σουλιωτῶν εἰς Σιάτισταν. Τὴν παράδοσιν ταύτην ἐνίσχυσεν ἔτι περαιτέρῳ δὲ ἀείμιηστος Ἀποστόλου (ἔνθ' ἀν. σελ.12—13) διὰ τῆς προσαγωγῆς προσθέτων τινῶν στοιχείων. Τὸ λεγόμενον ὅμως ὑπὲν αὐτοῦ, δὲν «ἡ οἰκογένεια Σαμαρᾶ διατηρεῖ ἀκόμη 7 αὐτογράφους ἐπιστολὰς ἐπισήμων δηλαρχηγῶν Σουλιωτῶν, ἐν αἷς καὶ μίαν τοῦ Μάρ. Μπότσαρη πρὸς τὴν οἰκογένειαν ταύτην», ἐν μέρει μόνον εἰναι ἀληθές. Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται (4 τὸν ἀριθμὸν καὶ ὅχι 7) ἐκάσταν κατὰ τὸ ἔτος 1923 μαζὶ μὲ τὸ σπίτι τῆς οἰκογενείας Μάρκου Σαμαρᾶς, ἥ δποία πράγματι κατάγεται ἐκ Σουλίου καὶ τῆς δποίας γόνος είναι δὲ γραμματεὺς τῆς κοινότητος Σιάτιστης Ἀναστάσιος Μ. Σαμαρᾶς. Ἀπὸ προσεκτικὴν ἐξέτασιν τῶν ἐπιστολῶν τούτων, τὰς δποίας ἀνεύρομεν κατὰ τὰς ίστορικὰς ἐρεύνας καὶ μελέτας μας εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ δονομαστοῦ ἀμερικανικοῦ Πανεπιστημίου Χάρβαρδ δημοσιευμένας εἰς τὸν Νέον Ἑλληνομνήμονα τοῦ 1916 κατὰ πιστὴν ἀντιγραφὴν ὑπὸ τοῦ διακελυμένου Σιάτιστέως καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ διευθυντοῦ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου Γεωργίου Ἀν. Μέγα προκύπτει δὲν δὲ ἀείμιηστος Ἀποστόλου οὕτε καὶ ἰδέαν εἰχε τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ. Ἀπασιι ἀναφέρονται εἰς τὸν διοικητὸν τοῦ Νότη (καὶ οὔχι τοῦ Μάρκου) Μπότσαρη ὡς ὑπουργοῦ τῶν στρατιωτικῶν καὶ κατόπιν ὡς ἀρχηγοῦ τῆς ἡρωϊκῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου. Προσθέτω δὲν περὶ μετοικεσίας Σουλιωτῶν εἰς Σιάτισταν ἐδημοσίευσε σύντομον διατριβὴν δ. Κ. Γούναρης εἰς Μακεδονικὸν Ἡμερολόγιον, Ἀθῆναι 1908.

² Δηλ. 10.000 ἀσπρα.

αἰτησιν ἀποστολῆς μερικῶν πουγγίων λόγῳ προσκαίρουν χρηματικῆς ἀνάγκης μὲ τὴν ὑπόδειξιν νὰ τὰ περάσουν εἰς τὸν λογαριασμόν του, ἀλλ’ οὐδέποτε εἶραι γνωστὸν νὰ ἔχῃ ἐπιτρέψῃ τὴν αφάίρεσιν τῶν δανείων τούτων ἀπὸ τὸν ἐτησίους φόρους

‘Ομολογεῖται ὅτι ἐνίστε αὐτοὶ οὗτοι οἱ Ἑλληνες δίδουν εἰς αὐτὸν τὴν πρόφασιν διὰ τοὺς ἐκβιασμούς του, ἔχοντες τὴν ἀνοησίαν νὰ παραπέμπουν εἰς αὐτὸν τὰς φιλοτικίας των. Εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας, ἀφ’ οὗ εἰσπράξῃ ἀδίκως κάπι ἀπὸ ἀμφοτέρους τοὺς ἀντιδίκους, καταλήγει συνήθως εἰς τὴν ἀποστολὴν τῆς ἀποφάσεως του διὰ τυρος ἐμπίστουν, δστις, ἀφ’ οὗ ὑπηρέτησεν αὐτὸν ἐπὶ ἀρκετὰ ἔτη ἄνευ μισθοῦ, ἀνταμείβεται ἐν τέλει κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον εἰς βάρος ἄλλων. Λέν παρῆλθε πολὺν καιρός, ἀφ’ διον τὰ πλούτην ἐνὸς μεγαλοτσέλιγκα, γαμβροῦ τοῦ Κυρίου Ν., διήγειραν τὴν φιλοχορηματίαν τοῦ Πασᾶ, δπότε καὶ ἐρρίφθη οὗτος εἰς τὴν φυλακήν, μέχοις δτον ἐπλήρωσε τριάκοντα πουγγία.¹ Ἀλλὰ καὶ τότε ὑπερζεώθη νὰ πηγαίνῃ τὰ κοπάδια του πρὸς βοσκήν εἰς ὁρισμένα βοσκοτόπια τοῦ Βεζίοη, οὐχὶ μακρὰν τῆς Σιατίστης,² ἔνθα ἡ Α. ‘Υψηλότης ἔβαλε ληστὰς νὰ τοῦ κλέψουν 2 000 πρόβατα. Συνήθης τρόπος ἀπογνωμάτωσες ἐνὸς πλουσίου εἶναι νὰ τὸν καλέσῃ εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ νὰ τὸν φίψῃ εἰς τὴν φυλακὴν μὲ κάποιαν φευτοκατηγορίαν. Ἀλλος τρόπος ν’ ἀποφύγῃ κανεὶς τὴν πρόσκλησιν αὐτὴν δὲν ὑπάρχει ἐκτὸς τῆς φυγῆς, ἡ δποία δμως εἶναι ἐκτάκτως δυσχερῆς διὰ μίαν οἰκογένειαν, ἐφ’ ὅσον δ Ἀλῆς συνήθως φροντίζει νὰ ἐπιτηρῇ αὐτηρῶς τὰς κινήσεις ὅλων τὰ ν συγγενῶν ἐκείνων, οἱ δποῖοι εἶναι κάτοχοι περιουσίας. Πολυνάριθμοι μεταναστεύσεις ἔλαβον ἐν τούτοις χώραν ἐνεκα τῆς τελευταίας ἐξαπλώσεως τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀλῆ, πολλοὶ δὲ ἐπιυροῦ τῆς Μοσχοπόλεως, Κορυτσᾶς, Καστοριάς, Σελίτσης, Κοζάνης καὶ Σερβίων, ἀντὶ νὰ ἐξακολουθήσουν τὸ ἐμπόριόν των δπως πρότερον διὰ τῶν ἀνταποκριτῶν ἡ συγγενῶν των εἰς Γερμανίαν καὶ ἄλλα μέρη τῆς Εὐρώπης, ἀπεσύρθησαν καὶ οἱ ἤδιοι εἰς τὰς χώρας ταύτας, ἄλλοι πάλιν μετέφησαν εἰς ἄλλα μέρη τῆς Τουρκίας.³ Οἱ Ὀσμαν-

¹ Δῆλ. 15.000 ἀσπρα. Κρῖμα ποὺ δὲν μνημονεύει τὸ ὄνομά του.

² ‘Υπονοεῖται ἐνταῦθα ἡ λεγομένη Τσερβένα, τὴν δποίαν οἱ γειτονες Τοῦρκοι (Κονιάροι) πολλάκις ἐδοκίμασαν νὰ οἰκειοποιηθοῦν. ‘Ολαι αἱ προσπάθειαι των ἀπέβησαν ἐπὶ ματσίφ, διότι οἱ Σιατίστες παρουσίασαν εἰς τὰ τουρκικὰ δικαστήρια ἔγγραφους ἀποδειξεις, διότι ἡ ἐκτασίς ἐκείνη εἶχεν ὑπεξαιρεθῆ ἀπὸ τῆς Σιατίστης ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ.

³ Μέχρι ποίου σημείου εἶχε φθάσει κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην δ ἐκπατρισμὸς τῶν Ἐλλήνων τῆς Μακεδονίας φαίνεται ἐκ τῆς ἀκολούθου περικοπῆς, τὴν δποίαν μεταφέρω ἐνταῦθα ἐπὶ λέξει ἐκ τοῦ περὶ τῆς πεφιλαλήτου μικρασιατικῆς πόλεως Περγάμου ἐκδοθέντος κατὰ τὸ 1929 ἔργου ὑπὸ τῆς ἐι Μυτιλήνης «Κοινότητος Περγάμου» ἐπιμελείᾳ Γεωργίου Κ. Χονδρονίκη καὶ Ἀριστ. Θηβαιοπούλου (σελ. 94). «Τὸ 1817 νέα πολυπληθῆς ἀποικία Μακεδόνων φεύγοντα τὰς διαφόρους καταπιέσεις καὶ

λῆδες τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας, τρέμοντες τὸν Ἀλῆ πασᾶν τόσον δύσον καὶ οἱ Ἑλληνες,¹ αἰσθάνονται σφοδρότατον μῆσος ἐναντίον του, διερ άναφλέγει τὸ συναίσθημα τῆς στρατιωτικῆς κατατερψτητος. Οἱ Ἑλληνες ἔξ ἄλλου τῶν χωρῶν τούτων εἶναι ἔτοιμοι νὰ δμολογήσουν δτι

τὰς βασίας φροντογίας τοῦ ἐκεῖ τοπάρχου ἔφθασε διὰ Κυδωνιῶν εἰς Πέργαμον ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν νεαροῦ τυνος Μακεδόνος, εὐγενοῦς μορφῆς καὶ ἀξιοπεποῦς ἐξωτερικοῦ, ὡς γράφει ὁ *Didot*, δτις τότε παρέμενεν ἐν Κυδωνίᾳ. Ἐπεσκέψθην, γράφει ὁ *Didot*, μετὰ τοῦ Θεοφίλου (πρόκειται περὶ τοῦ Θεοφίλου Καίρη) τοὺς δυστυχεῖς τούτους ἐξοδίστοις, ἐρωμένους ἐπὶ νέου ἐδάφους. Ἐπωδόροντο ἀναμμηνούμενοι τὰς ἐγκαταλειψθείσας κατοικίας των καὶ ἡκούσαμεν τότε τὸν νεαρὸν ἀρχηγὸν παρηγορῦντα τὰς θρηνωδούσας γυναῖκας καὶ τὰ παιδία καὶ λέγοντα· τί κλαίετε· ἐδῶ θὰ ἀποθάνωμεν· ἐδῶ η πατρὶς· καὶ ἐδείκνυντε τὰ ὅρη τῆς Περγάμου, ἔνθα ἥλπιζον νὰ εἴρουν ἀσυλον. Αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία διετέλουν ἐν ἀξιοθηγήτῳ καταστόσι καὶ πανταχθὲν ἡκούντο θρῆνοι. Τὴν νύκτα δῆλον εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως καὶ τὸ πρώτη ἐξηκολούθησαν τὸν δρόμον των διὰ τὴν Πέργαμον. Οἱ νεανίας οὗτος, κατὰ τὴν ἀρχῆγησιν τοῦ *Didot*, ἀπεστάλη μετὰ δυνάμεως ὑπὸ Πασᾶ τυνος τῆς Μακεδονίας, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὅποιον διετέλει, εἰς τὸ Χωρίον του διὰ γὰ ἐξαναγκάσῃ διὰ τῆς φάβδου καὶ τοῦ θανάτου τοὺς συμπολίτας του νὰ πληρώσωσι τοὺς καθυστερούμενος φρόνους. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἦτο δυνατὸν τοῦτο διότι ἐπασχον οἰκονομιῶς, συναθροίζει τοὺς συμπολίτας του καὶ τοὺς λέγει: Διατὶ ἐπὶ πλέον νὰ μείνωμεν εἰς τὸν βάρβαρον τούτον τόπον; Αἱ φύγωμεν θὰ βαδίσω ἐπὶ κεφαλῆς σας· ἀς ὑπάγωμεν πλησίον τοῦ Καραοσμάνογλου· πιθανὸν εἰς εὐτυχεστέρας ἡμέρας νὰ ἐπανίδωμεν τὰς ἐστίας μας. Ἀνεχώσασαν δὲν καὶ ἐφθασαν ἐπὶ τρισὶ μεγάλων πλοίων εἰς Κυδωνίας καὶ ἐκεῖθεν εἰς Πέργαμον (Κυδωνιακὰ Μελέται τ. I. Ἀποτολάκη 1914 σελ. 84). Οἱ *Didot*, ἐν τῇ περιγραφῇ του ταύτη, δὲν μᾶς δίδει οὕτε τὸ δημόα τοῦ ἀρχηγοῦ, οὕτε τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀποίκων τούτων, οὕτε ἐάν δὲν διατίθεται διὰ τὴν Πέργαμον ἡ παρέμεναν καὶ ἐν Κυδωνίαις».

Μνείαν τῆς περὶ ἡς ἀνωτέρω δ λόγος μετοικήσεως τῶν Μακεδόνων εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ποιεῖται καὶ δι Παντελῆς Μ. Κοντογάννης (Οἱ Ἑλληνες κατὰ τὸν πρῶτον ἐπὶ Αἰγαίανης Β' Ρωσοτούρκικὸν πόλεμον. Ἐν Ἀθήναις 1903 σ. 339 σημ. 1) παραπέμπων εἰς F. Didot Notes d' un Voyage σελ. 377, τὸ ὅποιον ἐγὼ δὲν εἶδα. Κατὰ τὸν Π. Στ. Ἀραβαντινὸν (Ιστορία τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Ἐν Ἀθήναις 1895 σελ. 267) τὸ κράτος τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ἐξειείνετο περὶ τὸ 1819 ἐφ' διεκλήρου τῆς Νοτιοδυτικῆς Μακεδονίας, περιλογισμανομένης τῆς Βεροιας, Ἐδέσης καὶ Φλωρίνης. Περὶ τῶν ἐπικῶν ἀγάνων τῶν Ναούσαιων ἐναντίον τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ βλ. Εὔσταθίου τ. I. Στούγια ννάκη, Ιστορία τῆς πόλεως Ναούσης. Ἐν Ἐδέσης 1921, σελ. 72–115.

¹ Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται διατί κατὰ τὴν ἀτυχήσασαν ἐπανάστασιν τοῦ Βλαχάβα (1808) είχον συνεργασθῆ τόσον στενά Ἑλληνες καὶ Τούρκοι, ἀκόμη δὲ καὶ ἀρκετοὶ Ἀλβανοί, μένεα πνέοντες κατὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Κατὰ τὸν Γ. Δ. Κορομηλᾶν (βλ. Μεγάλη Ἑλληνικὴ Ἐγκυλοπαιίδεια, τόμ. 12, σελ. 2 στήλη β') δ ἐκ Τρικκάλων (;) καταγόμενος ὀνομαστός κλέφτης Ζάχος, δ ὅποιος εἶχε βοηθήσει τοὺς Ἀμπελακιώτας ἐναντίον τῶν ἀποσπασμάτων τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, «ἐφονεύθη ἐν Σιατίστῃ τῷ 1812, μετὰ ἡρωϊκὴν μάχην, εἰς τὴν ὅποιαν ἔπεσαν καὶ ἄλλοι τέσσαρες σύντροφοι του». Τοῦτο ἀσφαλῶς θὰ εἴχε δώσει τὴν ἐπιδιωκομένην ἀφορμὴν εἰς τὸν Ἀλῆ Πασᾶν πρὸς νέυς καταπιέσεις ἐναντίον τῶν Σιατιστών καὶ ἄλλας δημεύσεις περιουσιῶν.

τώρα είναι πλέον ἀσφαλεῖς ἀπὸ τὰς παρανόμους διαρραγὰς καὶ ληστείας τῶν Ἀλβανῶν ή ποδὸς τῆς ἐπεκτάσεως τῆς δυνάμεως τοῦ Ἀλῆ εἰς τὰ διαμερίσματα ταῦτα.¹ Εἰς ἐποχήν, καθ' ἥν ἐλαχίστη ὑπῆρχεν ἀσφάλεια εἰς τὴν ὑπαιθρὸν, ή Σιάτιστα, μεταξὺ ἀλλων πόλεων, εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην ν̄ ἀντισταθῆ εἰς τὰς ὠργανωμένας ἐπιθέσεις Ἀλβανῶν πλιατσικολόγων, ἐπιτιθεμένων μετὰ μεγάλης δυνάμεως.² Τὰ σπίτια ὡς ἐκ τούτου τῆς πόλεως ἴδρυθησαν μὲ τὴν προοπτικὴν ἀμύνης τόσον, δύσον καὶ ἀνέσεως. Τὸ καθένα ἔχει τὸν μικρὸν κῆπον του, δύσις ἐλεύψει ἐπαρκοῦς ὕδατος³ δὲν δύναται ν̄ ἀποδώσῃ εἰμὴ δλίγα μόνον λαχανικὰ τὴν ἄνοιξιν καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ καλοκαιριοῦ.

Σήμερον τὸ ἀπόγευμα [5 Σεπτεμβρίου 1805]⁴ ἐν συνοδείᾳ τοῦ Κυρίου N. καὶ τοῦ κ. Renaud ἐπισκέπτομαι τὸ Μπογάζι ή Κλεισούραν τῆς Σιατίστης, ἐν ἀξιοσημείωτον στεγνόν, τὸ δοποῖον δδηγεῖ ἀπὸ τὴν ἀνοικτὴν χώραν τοῦ Ἀλιάκμονος ποδὸς τὴν πεδιάδα τοῦ Σαραγκιού. Τὸ τελευταῖον δρομα εἴραι λέξις τουρκική, σημαίνουσα κιτρίνη λίμνη. Τὸ δτι οἱ Ἑλληνες συνηθίζουν νὰ μεταχειρίζωνται τὴν λέξιν ταύτην ἀντὶ τοῦ ἴδικοῦ των συνωνύμων λίμνης καὶ τριτοῦ,⁵ δεικνύει δτι ἐνταῦθα πλησιάζομεν τὸ δροιν τῆς γενικῆς χρήσεως τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης⁶ Τὸ Σαραγκιού καταλαμβάνει μεγάλην ἔκτασιν

¹ Τοῦτο βεβαίως προσδίδει καᾶποιαν ἡθικὴν βάσιν εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Δημητρίου Ζώτου, 'Η δικαιοσύνη εἰς τὸ κράτος τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Ἀθῆναι 1938, μολονότι δὲ οὐ περβάλλων ξῆλος παρέσυρε τὸν συγγραφέα εἰς τὴν ἀντίθετον ἀκρότητα.

² Τὴν ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν τῶν Σιατίστεων ἀπηθανάτισεν ἡ λαϊκὴ Μοῆσα δι' ἐμνευσμένων τραγουδιῶν, ἐν τῶν δπ̄οιν τραγουδεῖται καὶ σήμερον ἀκόμη εἰς τὸν «τρανὸν χορὸν» μετ' ἐξαιρετικῆς συγκινήσεως. Τοῦτο ἐδημοσίευσεν δὲ αἰμηντός Ἀποστόλου ('Ιστορία τῆς Σιατίστης σελ. 29-30), παραλοπών ἐκ τῆς βραβευθείσης σειλογῆς τοῦ ἀειμνήστου Σιατίστεως καθηγητοῦ γυμνασίου Ἀθηνῶν καὶ συγγραφέως ίστορικῶν διδακτικῶν βιβλίων Ἀναστασίου Λαζάρου. "Αλλη παραλλαγὴ τοῦ ἄσματος τούτου ἐδημοσίευθη εἰς τὰ Μακεδονικὰ Α' σελ. 271 2. Ἀξιον σημειώσεως είναι δτι κατὰ τὴν ἐπιτυχὴ ἀπόκρουσιν μιᾶς τοιάσης ἐπιθέσεως διεκρίθη καὶ μία ἡρωΐς, δύναμις Βάγια, μνημονευομένη ἐν τῷ ἄσματι τούτῳ.

³ Ἐντεῦθεν δικαιολογεῖται ἡ ἐκ τοῦ κουτσούβλαχικοῦ siate (=δίψα) παραγωγὴ τοῦ ὄντος τῆς πόλεως.

⁴ Αἱ δύο τελευταῖαι λέξεις ἐλληνιστὶ ἐν τῷ κειμένῳ. Κατὰ τὸν κ. Θωμᾶν Παπαθανασίου τὸ τουρκικὸν Σαρῆ-Γκιούλ είναι παφαθορὰ τοῦ ὄντος τῆς Μακεδονικῆς πόλεως Σταρίδολα, τὴν δποίαν μνημονεύει δὲ Καντακουζηνός (Βόνν. I, 451, 4 καὶ ἀλλαχοῦ), πρᾶγμα ἀπίθανον ἐντελῶς.

⁵ Ή χρῆσις τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης ἐν Νοτιοδυτικῇ Μακεδονίᾳ ἔφθανε πράγματι μέχρι τοῦ σημείου, ὅστε καὶ αὐτοὶ οἱ Τοῦρκοι νὰ διμιούν καθολοκληρίαν ἐλληνικά. Ή μόνη τουρκικὴ λέξις, τὴν δποίαν ἐγνώριζαν, ἵτο βαλλαχική (=μά τὸν Θεό), ἔξ οὖν καὶ Βαλσάδες ἀπεκαλούντο ὑπὸ τῶν περιοίκων ἐλλήνων. Τὸ φαινόμενον ἔχει τὴν ἐξηγησίν του εἰς τὸ γεγονός, δτι οὗτοι ἀλλοτε ἤσαν Ἑλληνες Χριστιανοί, ἔξιολαμπισθέντες κἄποτε διά τῆς βίας, εἰς παλαιοτέραν βεβαίως ἐποχὴν καὶ δχι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, δπος πιστεύουσι μερικοί. Ἀμεσον σχέσιν μὲ τοὺς βιαίους

ἐπιπέδου χώρας, ὑποκειμένης εἰς πλημμύρας, ὅντας μία εἶναι ἐν μέρει μόνιμος.¹ Ἐπὶ εἴκοσι λεπτὰ κατερχόμεθα τῆς Σιατίστης διὰ μέσου τῶν ἀμπελώνων πρὸς τὴν ἀρχὴν τοῦ στενοῦ, ἀπὸ δύον εἰς διάστημα μᾶς ὥρας καὶ εἴκοσι λεπτῶν ἐφθάσαμεν εἰς τὸ τέλος, ἔνθα ἀνοίγεται εἰς πεδιάδα, ἡ ὅποια ἔκτείνεται πρὸς τὰ ἀριστερά, δύσθεν τοῦ δρόμου τῆς Σιατίστης καὶ ἐκεῖθεν ὁδηγεῖ εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Καραγιαννίων. Ἡ περιοχὴ αὕτη, δύσον καὶ ἡ τοῦ Σαριγκιούλιοῦ, ὡς ἐπίσης καὶ μία ἄλλη ὀνομαζομένη Τζούμα,² ἀνατολικῶς τῆς πρώτης καὶ νοτίως τῆς τελευταίας, κατοικεῖται κυρίως ὑπὸ Τούρκων, διεσπαρμένων εἰς μικρὰ χωρία.³ Ολόκληρος ἡ ἀνοικτὴ χώρα συνορεύει ἀνατολικῶς μὲν μίαν ὑψηλὴν δροσειόρα, ἡ ὅποια ἀρχίζει ἀπὸ τὸν Όλυμπον μὲν κατεύθυνσιν πρὸς βορρᾶν. Εἰς τοὺς ἀνατολικὸν πρόποδας (τῆς δροσειόρας ταύτης) ενόρισκονται αἱ Ἑλληνικὰ πόλεις Βέροια, Νάουσα καὶ Βοδειά, εἰς τὴν ἄκραν τῆς μεγάλης πεδιάδος τῆς Κάτω Μακεδονίας, ἡ ὅποια ἀπλώνεται πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην. Τὰ Καραγιάννια χωρίζονται ἀπὸ τὸ Σαριγκιόλι διά τυνος βουνοκορυφῆς οὐχὶ μεγάλου ὑψους καὶ ἀπὸ τὴν περιφέρειαν τῆς πόλεως Κοζάνης, ἡ ὅποια ενόρισκεται τρεῖς ἢ τέσσαρας ώρας ἀνατολικῶς τῆς Κλεισούρας (=Μπογαζιοῦ) δι' ὑψηλοτέρων λόφων, οἵ δυοὶ εἶναι διακλαδώσεις τοῦ Βουργίνου. Ἡ Κλεισούρα (=τὸ Μπογάζι Σιατίστης) εἶναι κοιλάς πλάτους ἐνὸς περίπου μιλίου ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὑψηλοασπροπετρώδους δρόμους τῆς Σιατίστης καὶ ἐνὸς ἄλλου πρὸς νότον ἐξ ἵσου πετρώδους καὶ ὑψηλοῦ, ἀλλὰ καταπρασίνου ἀπὸ θάμνους. Τὸ τελευταῖον ὀνομάζεται Τσερβένα⁴ καὶ

ἔκεινους ἔξισλαμισμοὺς ἔχει τὸ ἀκόλουθον χωρίον, τὸ δόποιον μεταφέρω ἐνταῦθι ἐπὶ λέξει ἐκ τῆς ἀγγλικῆς ἐκδόσεως τοῦ ταξιδιωτικοῦ ἔργου τοῦ Γάλλου συγγραφέως καὶ ιστορικοῦ F. Rouse's Travels in Epirus, Albania, Macedonia and Thessaly. London 1820, σελ. 81. «Ἡ Λειψίστα ἡ Λεψίνη, καλούμενή ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Ἀναστίστα (νῦν Νεάπολις), ἐκτισθή κατὰ τὸν δέκατον τέταρτον αἰῶνα ἐπὶ Χριστιανῶν. Τῶν ἀπογόνων των ὅμως σφραγέντων ἡ ἀχθέντων εἰς δοντελαν ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου, οἱ ταφοὶ κάτοικοι εἶναι Μονσουλμάνοι». Τὰ περαιτέρω λεγόμενα ὑπὸ τοῦ Πουκεβίλλ, ὅτι οἱ Βαλαὰδες τῆς νοτιοδυτικῆς Μακεδονίας εἶναι ὑπολείμματα τῶν κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἐγκατασταθέντων παρὰ τὸν Ἀξιὸν ποταμὸν Τούρκων Βαρδαμιωτῶν, δὲν στηρίζονται ἐπὶ τῶν πραγμάτων. Τούρκους τὴν ἐποχὴν ἔκαλουν οἱ Βυζαντινοὶ τοὺς Ούγγρους. Τὸν παρεπλάνησαν, φαίνεται, τὰ χωρατά μερικῶν Βογατιωτῶν! Περὶ τῶν Βαρδαμιωτῶν βλ. Στ. Κυριακίδης, Βυζαντιναὶ μελέται II—VI, σ. 253 κε.

¹ Εὐχαριστώς πληροφορούμεθα διει πρό τινων δεκαετηρίδων ἐγένοντο αὐτόθι διάφορα ἀποξητικά ἔργα.

² Ἀλλοτε ἔδρα μητροπόλεως ὑπὸ τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Ἀχριδοῦ. Πρβλ. Μακεδονικὰ τ. Α' σελ. 488.

³ Ἀπαντες οὖτοι ἀντιλλάγησαν κατὰ τὸ 1924 συμφώνως πρὸς τὴν συνθήκην ἀνταλλαγῆς πληθυσμῶν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας.

⁴ Ἐν ὑποσημειώσει τοῦ συγγραφέως ἐλληνιστι: Τσερβένα. Αὐτόθι ὑπῆρχεν ἀλλοτε ὅμωνυμος συνοικισμός, τοῦ δύοιον οἵ κάτοικοι μετώκησαν ὅμαδικῶς εἰς Σιάτισταν. Ἐκ τοῦ ὑπὸ ἀριθ. 2 κώδικος τοῦ Ἀρχείου τῆς Μεγίστης Λαύρας πληροφο-

συνδέεται πρὸς νότον μὲ τὸν Βούνον. Εἶναι γνωστὸν εἰς τὸν κυνηγοὺς τῆς Σιατίστης διὰ τὴν ἀφθονίαν τῶν περδίκων. Ὡς κοιλάς τῆς Κλεισούρας (=τοῦ στενοῦ τῆς Σιατίστης) συνίσταται ἀπὸ χωράφια ἀραιούριον καὶ εἶναι ἐγκατεσπαρμένη ἀπὸ ἀγριαπιδές, αἱ δύοῖαι, ἃν καὶ εὐρύτατα διαδεδόμεναι ἐν Ἑλλάδι, δὲν εἶναι αὐτοψυχὲς¹ προϊὸν τοῦ τόπου,² ἀλλὰ φυτεύονται ὑπὸ τῶν χωρικῶν καθ'³ ὑπόδειξιν διὰ τὸ σκληρὸν τοῦ ἔντονος, τὸ δύοῖον εἶναι χρήσιμον διὰ πολλοὺς σκοπούς εἰς τὴν κατασκευὴν γεωργικῶν ἔργων,⁴ καὶ διὰ τὴν πυκνὴν σκιάν τοῦ δένδρου,⁵ τὸ δύοῖον οὐδέποτε ἀναπιέσσεται κατὰ τὸ ὄψος καὶ τὴν ἔκτασιν εἰς βαθμόν, ὥστε νὰ βλάπτεται ὁ ἀραιόσιος. Αἱ περιοχαὶ τῶν Καραγιαννίων καὶ τῆς Σιατίστης συναντῶνται εἰς τὸ μέσον τοῦ στενοῦ. Πλησίον τοῦ μέσου τούτου ενδίσκεται ὁ τάφος τοῦ ἐκ Μεναστηρίου Σελίμη Μπέη, ὅσπις ἀφ' οὗ ἐρατήθη εἰς τὰς φυλακὰς τῶν Ἰωαννίνων ὑπὸ τοῦ Βεζίρου ἐπὶ ἐπτὰ ἔτη, ἀπελύθη ἐν τέλει μὲ φαιρομετικὰς ἐνδείξεις φιλίας, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του οὐκαδὲ ἐστραγγαλίσθη καὶ⁶ ὑπνον ἐν Σιατίστῃ ὑπὸ τυρού μέλους τῆς ἀκολούθιας του.⁷

Ἐπιστρέψας ἀπὸ τὴν Κλεισούραν εἰς τὴν Σιατίσταν, ἐξεκίνησα ἐκεῖθεν τὴν 4.15' μὲ συνοδοὺς τὸνς αὐτοὺς καὶ πάλιν δύο κυρίους⁸ διὰ τὴν Σέλιτσαν, ἡ δοίᾳ ενδίσκεται εἰς τὴν ἀντίθετον κατεύθυνσιν ἀπὸ τὴν Κλεισούραν. *Υπάρχουν ἵχη δύο ἐλληνικῶν ἐρειπίων πλησίον τῆς Σιατίστης, τὸ ἐν κατὰ μέτωπον τοῦ δρούς τῆς Τσεβρένας τοία τέταρτα μαρκάρια ἀπὸ τὴν κάτω

φούμεθα δτι μεταξὺ τῶν διαφόρων πατρο-αρχῶν καὶ μητροπολιτῶν, οἱ ὅποιοι εἰχον κάμει κατὰ καιροὺς διφισμένας ἀφιερώσεις πρὸς τὴν Μονὴν ταύτην, καταλέγονται οἱ μητροπολῖται Ἀγχιάλου, Ἀδριανούπολεως, Σερρῶν, Βεροίας, Ἐλασσῶνος, ἔτι δε καὶ εἰς μητροπολίτης Πατσίως μὲ τὴν ὑπόμνησιν. διε «οὗτος ἦν Τζεφενοῦ καὶ ἐζωγάφισε τὸ παρεκκλήσιον τῶν Τεσσαράκοντα Μαρτύρων» (βλ. Βyz. neugr. Jbb. 1930 σελ. 383). Πιστὸν ἔχειτο ἡ ἐν τῷ κειμένῳ τούτῳ μνημονευμένη πόλις, ἡς μητροπολίτης ἦτο δ ἀνωτέρω Πατσίως, καὶ ἐὰν εἶχε καμίαν σχέσιν μὲ τὴν Τσεβρέναν τῆς Σιατίστης δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ ἐξακριβώσω.

¹ Δὲν γνωρίζω ποῦ βιαστές/μενος προβαίνει δ Ἀηκά εἰς τὴν δήλωσιν ταύτην. Μεταξὺ τῶν Σιατίστεων ἐπιχρατεῖ ἡ γνώμη, δτι εἶναι προϊὸν τοῦ τόπου ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων.

² Ἀλέτρια, ζυγούς, ἀμάξια, κλπ.

³ Ο ἀριθμὸς τῶν δένδρων τούτων, δν ἐβριθεν ἀλλοτε ὁ τόπος, περιωρίσθη ἐπ' ἐσχάτων εἰς τὸ ἐλάχιστον.

⁴ Ἐξαιρέσει 3·5 δημοσίων ὑπαλλήλων, καὶ τούτων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον Χριστιανῶν, ἡ Σιατίστα ἦτο ἀνέκαθεν ἀπηλλαγμένη τῆς παρουσίας Τούρκων. Ως ἐκ τῆς ἐλλείψεως λοιπὸν τουρκικῶν νεκροταφείου ἦτο ἐπόμενον δ μπέης οὗτος νὰ μεταφερθῇ πρὸς ἐνταφιασμὸν εἰς τόσον μακρονήν ἀπόστασιν. Πλησίον τοῦ μικροῦ τούτου τουρκικοῦ νεκροταφείου ὑπήρχε παλαιότερον εἰς τὸ Μπογάζι τῆς Σιατίστης τουρκικὸς σταθμὸς μὲ διάγονς στρατιώτας, διάγον δὲ παραπέμπει πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς λεγομένης «Μπάραμις τῶν Δερβενίων» ὑπῆρχεν ἀλλοτε τὸ ἴστορικὸν «Χάνι τοῦ Νιόπλιου», ἀπὸ τοῦ διοίου οἱ Σιατίστες εἶχον ἀποκρούσσει κάποτε τουρκαλβινικὴν ἐπίθοιν.

⁵ Δηλ., τὸν Γεράργιον Νιόπλιον καὶ τὸν Γάλλον Ιατρὸν Paul Renaud.

συνοικίαν τῆς Σιατίστης πλησίον ἐνὸς χωρίου, ποὺ ἔλαβεν ἐκ τῶν ἐφειπίων τὸ δρομαὶ Παλαιόκαστρον. Τὸ ἄλλο φέρει τὸ κοινὸν βουλγαρικὸν ὄνομα Γραδισκή Γραδίστα καὶ ἵσταται εἰς τὸ ὑψηλότερον σημεῖον τῆς χαμηλοτέρας κορυφῆς τῆς Σιατίστης, ἐμπροσθετὸν τῆς ἀνω πόλεως. Οὐδὲν ἐξ αὐτῶν εἶναι μεγάλης ἐκτάσεως, ἀμφότερα δὲ πιθανὸν νὰ ἥσαν φρούρια, ἐξαρτώμενα ἀπὸ πόλιν τινά, ή δποία ἐκάλυπτε τὴν αὐτὴν τοποθεσίαν, ἐπὶ τῆς δποίας εἶναι ἥδη ἐκτισμένη αὐτὴ ἡ Σιάτιστα. Ὅπο τῶν πεπαιδευμένων τοῦ μέρους τούτου¹ ὑποτίθεται ὅτι ἡ Γραδίστα εἶναι ἡ ἀρχαία Τύρισσα, πόλις μακεδονική, μυημονευομένη ἐπὸ τοῦ Πλινίου καὶ τοῦ Πτολεμαίου. Ἐφ' ὅσον δμως ὁ τελευταῖος τοποθετεῖ τὸ δρομαὶ ἀμέσως μετὰ τὴν Εὐδωπὸν τῆς Ἡμαθίας, εὐλόγως δύναται να πιστεύῃ κανεὶς ὅτι ἡ Τύρισσα ενδίσκετο βιορειανατολικῶς καὶ δῆλη εἰς μακρυνὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ μέρους τούτου. Οἰονδήποτε καὶ ἀν ἥτο τὸ δρομά της, ἡ μέσης ἥτο μεγάλης σπουδαιότητος, ἐπειδὴ δεσπόζει τῆς κυριωτέρας εἰσόδου πρὸς τὴν Μακεδονίαν ἀπὸ τῶν πεδιάδων τοῦ Ἀλιάκμονος ποταμοῦ, ὅστις ἀπετέλει τὸ δρόμον τῆς Ἀρω Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἀρω Μακεδονίας.

F. C. H. L. POUQUEVILLE

Κατὰ τὸ 1806, ἦτοι ἐν ἀκριβῶς ἔτος μετὰ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Λῆκ, ἡ Σιάτιστα ἡντύχησε νὰ φιλοξενήσῃ καὶ ἄλλον διακερομένον φιλέλληνα, τὸν γνωστὸν Γάλλον Πουκεβίλ, ὅστις ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην γενικὸς πρόξενος τῆς Γαλλίας ἐν Ἰωαννίνοις παρὰ τῷ Ἀλῆ πασᾶ. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Λῆκ ὁ Πουκεβίλλ ἥκολονθησε τὴν ἄγουσαν ἀπὸ Καστορίας εἰς Σιάτισταν διὰ Βογασικοῦ δῦδόν. Ἰδοὺ τί λέγει ἐπὶ λέξει²

Διὰ μέσου τῶν δύο τούτων χωρίων διήλθομεν πεζῇ τὰ ἡρωμένα οεύματα τῶν χωράων καὶ ἐν μίλιον πέραν ἀφίσαμεν ἀριστερὰ τὴν Σέλιτσαν, πολύγρητη τριακοσίων ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν, αἱ δποῖαι συνάπτονται ὡς τιμφλίκιον εἰς τὴν ἐπιχράτειαν τοῦ βεζίρου τῶν Ἰωαννίνων Ἀλῆ πασᾶ.

Κάτωθεν τῆς Σελίτσης διήλθομεν πεζῇ τὴν Βίλιανην (*Vilaine*), ονάκιον τοῦ δρομοῦ Μουρίτση (*Mouritchi*), τοῦ δποίου ἥκολονυθήσαμεν τὴν ἀριστερὰν δχθηρ ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν λεῦγαν μέχρι τῆς συμβολῆς αὐτοῦ

¹ Ὁτι ἡ Σιάτιστα ἡνῆρξεν ἀνέκαθεν ἀξιόλογον κέντρον παιδείας δῆλον γίνεται ἐκ τῆς ἀναδειξεως πλείστων ὅσων πεπαιδευμένων ἀνδρῶν, μεταξὺ τῶν δποίων καταλέγονται καὶ οἱ ἐκδόται τῆς πρώτης Ἑλληνικῆς ἐφημερίδος (ἐκδ. Βιέννη 1790—1798) ἀδελφοὶ Μακρίδαι Πουύλιου, ὡς ἐπίσης ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι εἰς τὴν Σιάτισταν ἐλειτούργησε κατὰ τὸν 18ον αἰώνα καὶ τὸ πρῶτον ἑλληνικὸν πυρθεναγωγεῖον (βλ. Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. Ε' 1930 σελ. 334).

² F. C. H. L. Pouqueville, Voyage de la Grèce. Paris 1826, τόμ. 3, σ. 77 κάτε.

πρὸς τὸν Ἀλιάκμονα. Εἰς ἀπόστασιν μιᾶς λεύγης ἀπὸ τῆς συμβολῆς ταύτης, ἀφ' οὗ διαιτοέξῃ τις ἔδαιφος ἀνώμαλον, διέοχεται ωνάκα, διστις ἔρχεται ἐκ τοῦ ὅρους Βούρωνος (*Bourenos*) μετὰ δὲ ἀπότομον ἀνάβασιν ἡμισείας ὥρας φθάνει τις εἰς Σιάτισταν. Ἡ ἐκπληξίς μους ὑπῆρξε μεγάλη, διερχόμενος τὴν ἀγοράν, τὴν δποίαν ἐστόλιζον ὥραῖς καταστήματα, εὗρον καλῶς ἐκτισμένας οἰκίας, ἀπηνύλασα θεάματος πόλεως καθ' διλοκληρίαν ἐλληνικῆς, ἡ δποία εἰχεν δψιν εὐμαρείας καὶ καθαριότητος, τὰς δποίας οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ τῆς Τουρκίας ενδρίσκει τις. Οὐχὶ διιγώτερον ἐνεθουσιάσθην ἐκ τῆς ὑποχρεωτικῆς ὑποδοχῆς, τὴν δποίαν μοῦ ἔκαμον οἱ ἀρχοντες, μεταξὺ τῶν δποίων εὔρον καὶ ἔνα συμπατριώτην μου, τὸν κ. *Reynaud*, ἄνθρωπον φιλοφρονέστατον, διστις ἐγκατεστάθη εἰς τὸν τόπον τοῦτον χωρὶς νὰ λησμονήσῃ τὴν πατρίδα του. Μοῦ ὥρισαν κατάλυμα εἰς τὸ δημαρχεῖον, τὸ δποῖον ἀποτελεῖ τὸ σύνηθες κατάλυμα τῶν ἀπεσταλμένων τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, οἵτινες διατρέχουν τὴν Μακεδονίαν, καὶ ἐκεῖ ἡκολούθησα ἡσύχως τὸν ροῦν τῶν παρατηρήσεών μου.

Ἡ Σιάτιστα, τὴν δποίαν δὲ dom *Vaissette*¹ ἐν τῇ γεωγραφίᾳ του δνομάζει *Sisanū*, δὲ πατήρ *Lequien*² *Sisanium* καὶ δὲ νέος συγγραφεὺς τῶν δνομασιῶν τῶν ἐλληνικῶν ἐπαρχιῶν *Sizanion*, ἰδρύθη περὶ τὸν δωδέκατον αἰώνα ὑπὸ Βλάχων ποιμένων Προσελκυσθέντες καὶ κοστηθέντες κατόπιν ἀπὸ τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν καλὴν ποιότητα τῶν νομῶν τὸν Βερμίον δρούς, οἱ ποῶτοι ἀποικοὶ ἔδωσαν εἰς τὸ ἴδρυμά των τὸ δνομα *Buono*, δηλ. καλόν, ἔνεκα τῆς ποιότητος τῶν ὑδάτων μιᾶς πηγῆς, πλησίον τῆς δποίας ἔπησαν ίδιας σκηνάς των. Οἱ κάτοικοι, οἱ διηγούμενοι τὴν ιστορίαν ταύτην, λέγοντες διτι, δταν ηδεήθη δ πληθυσμός, ἰδρυσαν τὴν κάτω πόλιν, ἡ δποία ωνομάσθη *Gerania*, δηλ. *Kuanī*, καὶ τὸ δνομα *Chatir-Tente* ἔμεινεν εἰς τὸ ὑψηλὸν μέρος, τὸ κείμενον παρὰ τὴν *Καλὴν πηγήν*. Ἄλλὰ τὰ δνόματα ταῦτα δὲν νίοθετήθησαν, ὡς φαίνεται, ὑπὸ τῶν βλαχικῶν μητροπόλεων, αἱ δποῖαι ἔδωσαν εἰς τὴν πόλιν τὸ δνομα *Tiritzā* (=Τυρίτσα) ἔνεκα τῶν τυρῶν αὐτῆς, καὶ ἔπειτα ἐκ τοῦ *Chatir* καὶ τοῦ *Tiritzā* ἔκαμαν τὸ δνομα *Chatista*, τὸ δποῖον αὐτη σήμερον φέρει ἐν Μακεδονίᾳ. Περὶ τὰς λεπτομερείας αὐτὰς περιεστράφησαν οἱ συνομιλίαι μου μὲ τοὺς ἀρχοντας, οἱ δποῖοι ἐκανχῶντο, διότι εἰχον εἰς τὴν πόλιν των μητρόπολιν, ἰδρυθεῖσαν μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ ἐξαρχάτου τῆς Ἀχρίδος, καὶ διότι εἰχον ἀρχιεπίσκοπον ἀξιοσύνστατον διὰ τὰς ἀρετάς του, εἰς τὸν δποῖον ἔδιδον τὸ ἐπώνυμον *Σπανός*, ἦτοι ἀγένειος, διότι ἡ φύσις τὸν εἰχε στερήσει τοῦ σημείου τούτου τοῦ ἀνδρισμοῦ. Ἄλλ' οὐδεὶς ἡδυνάθη νὰ μοῦ

¹ Géograph., t. II, édit. in-12.

² Ἐνα μόνον ἐπίσκοπον μνημονεύει... Episcopus Sisanii, anno 1567.—Turc. graec. lib. VII p. 507 Provinc. Dardan. Diæces. Serv. I.—Or. Christ.

εῖπη τί ἀπέγινεν ὁ βλαχικὸς πληθυσμὸς τῆς Σιατίστης, οὕτε πῶς ἀντικατεστάθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων· σταυρὸν δὲ τὸν ἡρῷησα, ἔβλεπον ὁ εἰς τὸν ἄλλον.

Ἡ Σιάτιστα, ἐκτισμένη εἰς τὴν μέσην περιοχὴν τοῦ Βερμίου ὅρους, εἰς τὴν κατωφρέσιαν ἀετόματος, κυκλούμενου ὑπὸ τεσσάρων παιστῶν, ἐπὶ τῶν δποίων ὑψοῦνται ἐκαλησίαι, περικυκλωμέναι ὑπὸ δένδρων, καὶ διηρημένη ὅπως εἰς τὴν ἀρχήν της, περιλαμβάνει ἐπτακοσίας οἰκίας καὶ ἐκατοντάδας τυρὰς καλυβῶν εἰς τὰ ἄκρα Τὸ ἄνω μέρος ἐκτείνεται κλιμακηδὸν εἰς τὴν μεσημβρινὴν κατωφρέσιαν τοῦ ὅρους· τὸ κάτω μέρος, τὸ δποῖον διετήρησε τὸ ὄνομα Γεράνια, εἶναι ἐκτισμένον εἰς τὴν περιφρέσιαν ἡμικυκλικῆς χοάνης, εἰς τὴν δποίαν φέοντα τὰ ὕδατα τῆς Καλῆς πηγῆς· οὕτως δὲ, τὸ ἀρχικῶς ὑπῆρξεν ενοίσκεται ἀκόμη περίπου εἰς τὰ δυνόματα, καὶ διορόντος ἐδῶ ἐτελειοποίησε ἀντὶ νὰ καταστρέψῃ. Οἱ κάτοικοι ὑποθέτουσιν ὅτι ἡ ἐπισκοπὴ τῆς Σελίτσης, τὴν δποίαν δυομάζουν Σιζάνιον, μετεφρέσθη κατὰ τὸν δέκατον ἔκτον αἰῶνα εἰς τὴν Σιάτισταν. Ὁ μητροπολίτης ἀπέβη τότε διὸ ἀρχιγέροντας αὐτῶν· ἀλλ' ἡ ἔξονσία αὐτοῦ δὲν ἐκτείνεται πλέον εἰλικρίνη εἰς τὰ πνευματικὰ τῶν κατοίκων, οἵτινες εἶναι διηρημένοι εἰς δέκα πέντε ἐφημερίας, ἐξηπηρετούμενας ὑπὸ Ισαρίθμων ἰερέων, οἱ δποῖοι ἀγοράζουν τὴν δημορεσίαν αὐτῶν ἐφ' ὅρον ζωῆς. Ὡς πρὸς τὰ κοσμικά, τὰς ὑποθέσεις τῆς διοικήσεως, ως π. χ. τὴν πληρωμὴν τοῦ χαρατσίου καὶ τῶν φόρων, ἔξοφλοιν εἰς τὸ Σαριγκιόλ· καὶ κατὰ ἓνα συνδυασμὸν οὐχὶ ἀνευ παραδείγματος αἱ ἀμφισβητήσεις ὑπάγονται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ δικαστηρίου τῆς Ἐλασσοῦνος, πόλεως ἀπεκούσης δέκα καὶ ἑννέα λεύγας. Ἐκ τῆς εὐτυχοῦς ταύτης διὰ τὸν χριστιανὸν ἀποστάσεως, οἱ δποῖοι ἀσφαλῶς δὲν ἐπιθυμοῦν πολὺ νὰ ἔρχωνται εἰς ἐπαφὴν πρὸς τὸν Τούρκον, προκύπτει ὅτι τὸ πλεῖστον τῶν δικῶν των φέονταν εἰς τὸ πατρικὸν δικαστήριον τοῦ ἀρχιεπισκόπου των καὶ διὸ ἀρχιερεὺς οὗτος, μὲ τὰς συμφιλιωτικὰς ἀρετάς του, συνεκράτει μεταξὺ τῶν χριστιανῶν ἵδια μετέροις ἐνότητα. Τὸ πλεῖστον τῶν προβάτων αὐτοῦ ἀληθῶς ἥσαν ἔμποροι, οἱ δποῖοι, ζήσαντες εἰς τὴν Βιέννην, τὴν Λειψίαν καὶ τὴν Γερμανίαν, φαίνονται νὰ ἔλαβον κάτι ἀπὸ τὴν γερμανικὴν ἀπλότητα καὶ νὰ ἔχασαν διὸ τὸ πανοῦργον ἔχει διελλητικὸς χαρακτήρ. Οὕτως ἡ Σιάτιστα ἦτο ἡ ἔδρα τῆς εἰρήνης· τὸ σχολεῖον της ἦτο πηγὴ καθαρὰ ἡθικῆς καὶ διεξαίρετος πληθυσμός της παραδειγμα ἐνότητος, τὸ δποῖον δύναται νὰ προβάλῃ τις εἰς τὸν χριστιανὸν τῆς Ἀνατολῆς.

*Ἐνδυμα τῶν ἀνδρῶν εἶναι ἡ κάπα διὰ τὸν πτωχούς· διὸ ποδήρης χιτών (habit à la longue) μετὰ πελωρίου καλπακίου εἶναι τὸ τυπικὸν ἐνδυμα τῶν πλουσίων. Ὡς πρὸς τὰς γυναικας δὲν γνωστέων πόθεν ἔλαβον τὸ ὑπόδειγμα, διὰ νὰ παραμορφωθοῦν ὑπὸ τὴν μεταμφίεσιν, τὴν δποίαν

φέρουν. Ἐάν δὲ οὗτος ἐκπλήττεται ἐν τῇς ἰδιοτροπίας τῶν dolmans¹ μὲν τὴν οὐράν τῆς χελιδόνος, τὴν ἄτακτον κόμην καὶ τὸ μικρὸν φέσιον τῶν καταδίκων τῶν γαλερῶν, μὲν τὰ δύο αἱ κυρίαι τοῦ Πέθαν τομίζουν ὅτι εἶναι αἱ χαριέσταται τοῦ κόσμου, διὰ νὰ σχηματίσῃ ἔδεαν τῶν συρμῶν, πρόπει νὰ ἔδῃ τὰς Μακεδονίδας τῆς Σιατίστης κεκαλυμμένας μὲν ἐπίστρωμα ὡς τῶν ἵππων ἐκ βελούδου μὲν σειρίτια καὶ πεποικιλμένον μὲν μικρὰ τεμάχια ὑφάσματος, παριστάνοντα διάφορα πρόγματα. Ἐνίστε κινεζικὴ γέφυρα ἀποτελεῖ δόλοκληρον τὴν ράχιν ἐνδικούτουν ἐνδύματος, ἥτις εἶναι κυπάρισσος, περίπτερα ἥττα πρόγματα μεγάλων πάντοτε διαστάσεων, οὔτως ὥστε ἐν δένδρον καὶ μερικαὶ οἰκίαι ἐνδύουν καθὼς πρέπει μίαν κυρίαν· καὶ τὰ δικά μας παραβάτα (paravents) θὰ ἔσσον δι' αὐτὰς δραῖς στολισμός. Κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν γυναικῶν τῶν Ἐβραίων κρύπτουσι τὰς κόμας μὲν κεφαλόδεσμον ἐκ μουσελίνης, φέροντα ἐπάγω τὴν βαρδαριωτικὴν μίτραν,² εἰς τὴν δύοίαν προσάπτεται κόκκινον φέσιον ὑπὸ μορφὴν δικτυωτοῦ καλύμματος ἵππων, κεκοσμημένον μὲν τοσκίνια καὶ ἀθύρματα, τὸ δύοτον πίπτει ὑπεράγω τῆς δοφύρου. Μὲ τὴν παραδόξον αὐτὴν σκεπήν εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι δὲν εἶναι πολὺ κομψαῖ, διότι διαγωνίζονται ποία θὰ ἔχῃ τὸ μακρότερον κάλυμμα, εἶδον δὲ μερικάς, εἰς τὰς δύοίας κατήρχετο μέχρι τῶν πτερυγῶν. Ὅπως εἰς δὲν τὴν Ἀνατολήν, αἱ Ἑλληνίδες δὲν τομίζουν ὅτι εἶναι στολισμέναι χωρὶς τὸ κοκκινάδι καὶ τὸ ἀσπράδι, μὲν τὰ δύοτα ἐπιχρίσουν τὸν λαιμὸν καὶ τὸ πρόσωπον, ἀναμειγνύουσαι στιλπνήν τυρα ἀλοιφήν, ἥ δύοια κάμνει ὥστε νὰ κατοπτρίζεται τις εἰς τὴν λάμψιν τῶν θελγήτρων των. Ἀνὰ τὰ τόσα θέλγητρά των διασπείρουν ὡς εἰς σύνδανὸν ἐν εἴδει μυιῶν ἀστέρας ἐκ μικρῶν φύλλων χρυσοῦ· δὲν ὑπάρχει δὲ μεγάλη κυρία, ἥ δύοια νὰ μή ἔχῃ μεταξὺ τῶν ἐργαλείων τοῦ στολισμοῦ τῆς, πλησίον εἰς τὰ δοχεῖα τοῦ φυμανθίου καὶ τοῦ κινναράρρεως, καὶ ἐν φυλλάδιον χρυσοῦ διὰ τὴν διακόσμησιν τοῦ προσώπου.

Ετες διλην τὴν Μακεδονίαν ἐπαιροῦν τὰ γέλυκύσματα τῆς Σιατίστης καὶ
ἰδίᾳ τὶς πίττες, εἶδος πλακοῦντος ἐκ φύλλων, ἀπὸ τὰ δύοια ἀποστέλ-
λουν μέχρι τῆς Ἡπείρου. Οἱ οἶνοι της ἐπίσης εἶναι δυομαστοί καὶ εἶναι κατὰ
τὴν γράμμην μον οἱ ἀριστοί τῆς Μακεδονίας.

‘Η ύψηλοτέρα δροσειδά, ἀπέχουσα τοία τέταρτα λεύγης πρὸς A. N. A. τῆς Σιατίστης, δνομάζεται Τσερβένα. Αἱ κοιλάδες της, πλούσιαι εἰς βοσκήν, εἶναι πλήρεις ἐλάφων, δορκάδων, παντὸς εἴδους θηρευμάτων, ὡς καὶ ἐρυθρῶν πεοδίκων λεπτοῦ ἄρωματος. Πέντε τῆς ποώτης ταύτης γραμμῆς

² Ἡ βαρδαριωτική κόμωσις, καλονμένη ἀγρού ω τόν, ήτο δμοία πρός τὴν τῶν Περσῶν. *Bk.* Κωδὶ νοῦ. (κεφ. V. ἀρ. 53).

ἀναπτύσσεται ἡ τοῦ ὅρους Βουρήνου, ἐπὶ τῆς δπισθίας πλευρᾶς τοῦ δποίου εἰς ἀπόστασιν μᾶς καὶ ἡμισέιας λεύγης ἀπαντῶσι τὰ ἐρείπια ἐλληνικῆς πόλεως, ἣτις εἶναι, ρομίζω, αἱ Γαλάδραι τοῦ Τζέτζου,¹ τὰς δποίας τοποθετεῖ ἐν Μακεδονίᾳ, καὶ τὴν δποίαν, φρονῶ, οὐδεὶς ταξιδιώτης εἶδεν. Ἀνεχώρησα ἐκ τῶν ἐρειπίων τούτων, διὰ νὰ μετρήσω τὰς ἀποστάσεις μεταξὺ Βεντζίων καὶ Γαλέου, χωρίου, τὸ δποῖον ἐχοησίμενσε διὰ νὰ καθορίσω τὴν θέσιν μου.

Λί πληροφορίαι, τὰς δποίας μᾶς δίδει ὁ Πουκεβίλλ διὰ τὴν ἀψήν τῆς πόλεως, εἶναι ἄξια προσοχῆς, διότι προέρχονται ἔξι ἐντοπίων παραδόσεων. Βεβαίως ἡ χρονολογία τῆς κτίσεως τῆς πόλεως κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα εἶναι αὐθαίρετος εἰκασία, οὐδαμοῦ στηριζομένη, ἀλλ' ἡ παράδοσις δτι Βλάχοι ποιμένες ἦσαν οἱ κτίσται καὶ ἡ ὑπαρξία βλαχικῶν τοπωνυμίων εἶναι ἄξια προσοχῆς, αὐτὰ δὲ καθιστοῦν πιθανωτέραν τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ ὄντος ματος τῆς πόλεως ἐκ βλαχιμοῦ ἐτύμου.²

2

Ο Σιατίστενς καθηγητὴς Θεόδωρος Μανούσης κατὰ τῆς θεωρίας τοῦ Fallmerayer.

Εἶναι γνωστὸν δτι ὁ ἐθνικὸς ἴστορικὸς Παπαρρηγόπουλος πρῶτος ἀνήρεσεν ἐπιστημονικῶς τὴν γνωστὴν περὶ τοῦ ἐκσιλαυσμοῦ τῆς Ἐλλάδος θεωρίαν τοῦ Fallmerayer, δὲν εἶναι δμως γνωστὸν δτι πρὸ αὐτοῦ ὁ ἐκ Σιατίστης καταγόμενος καθηγητὴς τῆς ἴστοριας Θεόδωρος Μανούσης ἐν τοῖς πανεπιστημιακοῖς αὐτοῦ μαθήμασιν ἡσχολήθη περὶ τὴν θεωρίαν ταύτην καὶ ἀνήρεσεν ἐπίσης αὐτήν, ἀγνωστον δμως διὰ ποίων ἐπιχειρημάτων. Τὸ πρᾶγμα πληροφορούμεθα παρὸ τοῦ πρυτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου Χάρβαρτ Κορνηλίου Φέλτωνος (†1862), δστις δὶς ἐπεσκέφθη τὴν Ἐλλάδα καὶ ἔλαβε θέσιν ἀπέναντι τῆς θεωρίας τοῦ Φαλλμεράϋερ,

Οὗτος εἶχε γνωρίσει τὸν Φαλλμεράϋερ καὶ προσωπικῶς ἐκ συστάσεως τοῦ διασήμου Γερμανοῦ καθηγητοῦ Thiersch, ἐν τούτοις δὲν ἐδίστασε νὰ ἀποδοκιμάσῃ τὰς φαντασιοπληξίας αὐτοῦ. Ἰδοὺ τί λέγει σχετικῶς.³

Ο πολυμαθὴς Προφέσσωρ [Φαλλμεράϋερ] νίοθέτησε τὴν θεωρίαν ταύτην· καὶ ἐὰν τὰ γεγονότα δὲν ἀνταποκρίωνται πρὸς αὐτὴν, τόσον τὸ

¹ Χαλάδρα, Τζέτζης.

² [Πρβλ. καὶ τὴν ἐν τῷ τόμῳ τούτῳ δημοσιευμένην προγματείαν τοῦ Ἀγ. Τσοπανάκη περὶ τοῦ ίδιωματος τῆς Σιατίστης, ἐν ᾧ ἀναγνωρίζεται ἐπιδρασίς ἐπὶ τοῦ ίδιωματος βλαχικῆς.—Σημ. τῆς διευθύνσεως].

³ Cornelius Felton, Greece ancient and modern. Boston 1867, τόμ. II, σ. 313 κἄτερ.

χειρότερον διὰ τὰ γεγονότα Τὸ βιβλίον του ἐπροκάλεσεν ἥδη ἀπαντήσεις τινὰς ἐν Γερμανίᾳ. Ἐπιδέξιον ξετίναγμα τῶν ἀστηρίκτων ἀξιώσεων καὶ πολυαρίθμων φευδοπαραστάσεών του ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Zinckeisen εἰς τὴν ἔξαίρετον περὶ Ἑλλάδος ἴστορίαν του. Τῇ ἀληθείᾳ δμως δὲν είναι ἀνάγκη νὰ εἰσχωρήσῃ κανεὶς βαθέως εἰς τὰς ἴστορικὰς ἐφεύρας του, διὰ τὰ δεῖξῃ τὴν τελείαν ἀπάτην τῆς γνώμης τοῦ Φαλλμεράϋερ. Οἱ Σλαῦοι είναι φαιότριχοι καὶ ξανθόχοοι, ἔχονν δὲ κνανοῦς δφθαλμούς. Οἱ Ἑλληνες ἔχουν σκοῦρα μαλλιά, καστανὸ χρῶμα καὶ σπιρθηροβολοῦντας δφθαλμούς. Οἱ Σλαῦοι είναι φαρδοπόδοσωποι, παχεῖς καὶ κάπως ἄκομψοι. Οἱ Ἑλληνες είναι εὐκαμπτοι, λιγνοί, εὔστροφοι καὶ χαρίεντες. Τὰ ἵδια χαρακτηριστικά, ποὺ ἀποθανμάζουμεν εἰς τὰ ἀρχαῖα ἀγάλματα, ἔξακολονθεῖται νὰ παράγῃ ἡ φύσις ἀπαρταχοῦ τῆς Ἑλλάδος. Αἱ διαροητικαὶ ποιότητες τῶν φυλῶν είναι ὁσαύτως καταφανῶς διαφορετικαί. Οἱ Ἑλληνες είναι ζωηρός, γρήγορος εἰς τὴν ἀντίληψιν, ἐπιδέξιος, εὐφραδής, πολυπόγυμαν, ἀνυπόμονος διὰ τερετισμόν. Οἱ Σλαῦοι βραδὺς καὶ ἀπαθής, δυσκόλως δὲ ἐγέίρεται τὸ ἐνδιαφέρον του δι' διδήποτε δὲν ἀφορᾶ εἰς αὐτὸν ἀπ' εὐθείας. Ἐπὶ πλέον, δοσον ταξειδεύεις ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐπὶ τοσοῦτον ἔρχεσαι ἀντιμέτωπος ἐδῶ καὶ ἔκει μὲ δπογόνοις Σλαύων καὶ ἄλλων ξένων ἐποικιστῶν, κάποτε κατοικούτων ὀλόκληρον χωρίον μόνων. Ἀκόμη καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπάρχει μία συνοικία, κατωκημένη σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου ὑπὸ Ἀλβανῶν. Ὑπάρχει ἐπίσης καὶ ἐν χωρίον εἰς ἀπόστασιν διλιγωτέραν τῶν δέκα μιλίων ἀπὸ τὰς Ἀθήνας, ἔνθα δὲν ἐννοοῦν τὴν ἐλληνικήν. Είναι ἀδύνατον νὰ ἐκλάβῃ ἐσφαλμένως ἀκόμη καὶ ὁ πλέον ἀπόδοσετος παρατηρητὴς τὴν μίαν φυλὴν ἀντὶ τῆς ἄλλης εἴτε εἰς τὴν ἐμφάνισιν εἴτε εἰς τὴν δυμίλιαν των ἥ καὶ εἰς τὰ διανοητικὰ χαρακτηριστικά των.

Ἐξ ἀλλού, ἔὰν δοιοι οἱ Ἑλληνες είναι Σλαῦοι, πᾶς συμβαίνει, ὥστε, ἐνῷ ἐκεῖνοι, τὸν δροίονς γνωρίζομεν δτι είναι ἀλλοτρίας φυλῆς, διαιλοῦν τὰς διαλέκτους τῶν φυλῶν ἐκείνων—ἀλβανικήν καὶ ἄλλας παρομοίας—ἡ πλειονότης τοῦ λαοῦ δμιλεῖ μόνον τὴν ἐλληνικήν; Πᾶς ἥχθησαν εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς ἰδίας ἀντῶν γλώσσης καὶ τὴν νιοθέτησιν τῆς γλώσσης τῆς φυλῆς ἀκοιβῶς ἐκείνης, τὴν δροίαν ἔξωλόθρευσαν τελείως; Διατί δὲν ἐγκατέλειψαν καὶ οἱ ἰδιοί μας πρόγονοι τὴν ἥφεραν μεδ' ἐαυτῶν γλῶσσαν καὶ δὲν νιοθέτησαν τὰς πολυσυνλάβους καὶ γραφικωτάτας διαλέκτους τῶν Pequots καὶ τῶν Narragansetts.¹ Η μία ἀνταλλαγὴ θὰ ἥτο τόσον λογική, δοσον περόπον καὶ ἥ ἄλλη. Κατόπιν προηγουμένης μελέτης καὶ προσφάτου παρατηρήσεως είμαι τῆς γνώμης δτι οἱ Ἑλληνες είναι Ἑλληνες, δτι είναι ἀπόγονοι τῶν προγόνων των. Χαρακτηριστικὸν μερικῶν θεωρητικῶν είναι, ἀφ' οὗ νιοθετήσουν μίαν ἀλλόκοτον ἀποψιν, νὰ ὑπερ-

¹ [Φυλῶν Ἐρυθροδέρμων τῆς Ἀμερικῆς.]

βάλλουν κάθετι, ποὺ εἶναι εύνοϊκὸν πρὸς αὐτήν, καὶ νὰ μὴ θέλουν νὰ ἔδουν τὰ γεγονότα, τὰ δποῖα ἀντίκεινται πρὸς αὐτήν. Δὲν πρόκειται νὰ κατηγορίσω τὸν Φαλλιμεράῦερ ἐπὶ πακοπιστίᾳ, πρόπει δύως νὰ σκεφθῶ διτὶ ὁ σλαυτικὸς ζῆλός του ὑπερέβῃ τὴν δξυδέοκειαν καὶ τὴν πολυμάθειάν του.

Τὴν θεωρίαν τοῦ Προφέσσωρος [Φαλλιμεράῦερ] ἐδέχθη ἀσμένως ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσίας, διτὶς θεωρεῖ τὸν ἕαντόν του ὡς φυσικὸν ἀρχηγὸν δλων τῶν σλαυτῶν φυλῶν. Λέγεται διτὶ ἐπαρασημοφόροησε τὸν Προφέσσωρα Φαλλιμεράῦερ διὰ τὴν ὑπηρεσίαν του εἰς τὸν ἐκσλαυτισμὸν τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς. Ὅπάρχουν μερικὰ σημεῖα συμπαθείας μεταξὺ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας καὶ τῶν Ἐλλήνων. Ἡ ἐλληνικὴ ἐκκλησία εἶναι ἡ κρατοῦσα ἐκκλησία τῆς αὐτοκρατορίας, ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲ ὁ αὐτοκράτωρ εἶναι ἐχθρὸς τῶν Τούρκων. Ἀλλ' ὁ ἐλληνικὸς νοῦς ἀντίκειται καθολικῆσιν εἰς τὰ δεσποτικὰ ἀποφθέγματα τῆς ρωσικῆς κυβερνήσεως. Μολονότι μέρος τῶν πλέον φανατικῶν ιερέων δυνατὸν ν' ἀποκλίνουν εὐμερῶς πρὸς τὴν ρωσικὴν ἐπιφροήν, τὸ πλέον πεφωτισμένον μέρος τοῦ Ἐλληνικοῦ ἔθνους τὴν ἀποστρέφεται. Ἡ προσδοκία τῶν Ἐλλήνων δὲν εἶναι ν' ἀποτινάξουν τὸν ζυγὸν τῶν βορείων ἐπαρχιῶν χάριν τοῦ ρωσικοῦ ζυγοῦ. Ἀναστενάζουν δι' ἐλευθερίαν καὶ δχι διὰ δουλείαν, τὴν δποίαν ἐγεύθησαν ἀρκετά. Βαθυτάτη ἀγανάκτησις συνοδεύει τὰ ἐναντίον τοῦ τελευταίου αἰσθήματα τῶν Ἐλλήνων. Δὲν θὰ ἥγγυνώμην διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ Προφέσσωρος εἰς τὸν δρόμον τῶν Ἀθηνῶν. Εἰς ἐν μάθημα, τὸ δποῖον παρηκολούμένησα καὶ ἔγὼ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν,¹ ὁ καθηγητῆς τῆς ἴστορίας, πολὺ εὐφραδῆς δσον καὶ φλογερὸς Ἐλλην, ἐπελήφθη τοῦ θέματος τούτου. Τὸ ἀριστήριόν του συνίστατο ἀπὸ διακοσίους περίπου νέους ἐξ δλων τῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος. Τὰ πλήρη ἀγανακτήσεως σχόλιά του διὰ τὸν πολυμαθῆ Γερμανόν, τὸν διαβόητον μισέλληνα, δπως τὸν ἐστιγμάτισε, ἐγένοντο δευτὰ μὲ βαθυτάτην αἰσθησιν. Ἐκάθηντο μὲ τὸν δρόμωνάς των ἐν διαστολῇ καὶ μὲ ἀστραποβολοῦντας δφθαλμούς, μεγαλοπρεπῆς εἰκὼν τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ πνεύματος ἐν μανιώδει διεγέροσι ὡς ἐκ τῆς κατηγορίας ἐπὶ βαρβάρων καταγωγῆ. «Εἶναι ἀληθές, εἶπεν δ εὐφραδῆς καθηγητῆς, διτὶ ἡ παλίρροια τῶν βαρβάρων ἐπιδρομέων διεχύθη ὡς κατακλυσμὸς ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα, γεμίζουσα μὲ τὰ πλημμυρίζοντα γιγαντιαῖα κύματά της τὰς ὁραίας πεδιάδας καὶ τὰς εὐφρόσους κοιλάδας μας. Οἱ Ἐλληνες κατέφυγον εἰς τὰς τετεχισμένας πόλεις των καὶ τὰ δρεινὰ δχυδώματα. Ὁλίγον κατ' ὀλίγον τὸ ὄνδωρ κατεκάθισε καὶ τὸ ἔδαφος τῆς Ἑλλάδος ἀνεφάνη καὶ πάλιν. Οἱ τέως κάτοικοι του κατῆλθον ἐκ τῶν δρέων, ἐφ' ὅσον ἡ παλίρροια ἀπεσύρετο, ἐπανέλαβον τὰς ἀρχαίας χώρας των καὶ ἀνωκοδόμησαν ἐκ νέου τὰς καταστραφείσας κατοικίας των. Τερματι-

¹ Περὶ τὰ τέλη τοῦ 1853 ἡ ἀρχὰς τοῦ 1854.

σθείσης τῆς βασιλείας τῶν βαρβάρων, ἡ Ἐλλὰς ἦτο καὶ πάλιν ἡ Ἰδία.» Τοὺς ἵ τειράκις παρατειπαμένα χειροκροτήματα ἐκάλυψαν τὸ τέλος τοῦ μαθήματος τοῦ προφέσσωρος Μαρούση, εἰς τὰ δποῖα ἔλαβον καὶ ἐγὸς μέρος δλοψύχως. Δὲν ἥδυνήθην ν' ἀποφύγω κατόπιν τὴν σκέψιν: δποῖον μοναδικὸν σχόλιον ἐπὶ τῆς γερμανικῆς ἀνθελληνικῆς θεωρίας ἀντεπροσώπευεν ἡ σκηνὴ ἡ ἔκεινη! «Ἐλλῆν καθηγητῆς ἐλληνικοῦ πανεπιστημίου διδάσκων διακοσίους Ἐλληνας ἐλληνιστὴ δι τοιούτου οἵ τε Ἐλληνες ἢσαν Ἐλληνες καὶ ὅχι Σλαῦοι.»

ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΡΓ. ΤΟΖΗΣ